

Ин кас дар даст асои русӣ (палка) дошт, Азбаски палкаҳо қомати одамҳои оддиро ба назар гирифта сохта шудаанд, он палка дар дасти ин одами коматбаланд кадре кӯтоҳӣ мекард ва дар вақти ба он палка таъя карда қадам монданаш ба тарафи палка камтар ҳам меҳӯрд».

Аҳмади Дониш асарҳои калонтарини худро аз қабиле «Манозирулқавоқиб» (Манзараҳои ситораҳо), «Рисола фӣ аъмол ил кура» (Рисола дар бораи амалиёт бо кура), «Ҷоме-улхикоёт» (асари бадеии тарҷумаиҳолӣ), «Наводирулвақоъ» (воқеаҳои нодир) ва «Тарҷумани холи амирони Бухорон Шариф» бо наср навиштааст. Ӯ порчаҳои шеърӣ ҳам дорад.

Аҳмади Дониш соли 1897 дар синни 70-солагӣ аз олам ҷашм пушид.

ҶАНГИ ТАН БА ТАН (ба таври мухтасар)

Мулло Холмуҳаммад ҳикоят кард, ки: «Дар айёми зимистон ва сардии ҳаво, ки кӯҳу дашт пур аз барф буд ва аз ғалабаи хунокии берун ва гармии дарун чехраи нури офтоб дар вақти субҳ равшанӣ меод, туфанг гирифта азми шикор намудам. Дар пой наълайни ҷӯбин кардам, то ки ба барф фуру наравад. Дар нишебии кӯҳ, ки барф камтар буд, дар пушти санге се хирси азимҷусса дидам, ки бо ҳайбати ачибе рақс мекарданд ва гӯё айшу суруде доштанд. Яке ҷӯбдасте дар даст, рост истода буд ба монанди ясаул¹, дигаре аз нард ва шуаби² ревоҷ³ дасторе ба сар тартиб дода ҳамчу хатибе⁴, дигаре аз барги ревоҷ даф ба даст гирифта нақрот мезад, монанди шӯъбадабозе⁵.

Хирси ҷӯбакзан он ду хирси дигарро аз худ дур мекард.

¹ Ясаул – хидматгори дарбор.

² Шуаб – шӯъбаҳо, ин ҷо ба маънои шоҳҳо.

³ Ҷӯби ревоҷ – гиёҳест, ки шоҳчаву пояшро мардум чун гизо истеъмол мекунад.

⁴ Хатиб – касе, ки хутба мехонад.

⁵ Шӯъбадабоз – масҳарабоз.

гӯё дар байн рақс мекард. Хирси дасторӣ¹ бошад, монанди хар хангос мезад ва гӯё суруде мегуфт. Хирси дойразан бошад, рақс мекарду дойра мезад.

Ман ин хел маҷлиси аҷоиб ва сурудро на дида будаму на аз касе шунида. Аз ҳоли онҳо саҳт дар ҳайрат афтада будам ва соате ба гирудори онҳо нигоҳ кардам, онҳо аз ман гофил² буданд. Чун пустини хирси рақос тозатар дидам, туфанг бардошта ўро ба нишон гирифтам, дафу дойраи ўро бар занаш³ бастам. Хирси дасторӣ дасторро аз сар бияндохт ва рӯй ба гурез ниҳод. Хирси ясавул бошад, ба ҳамон чӯбдаст ба тарафи ман давид. Фурсат надод, ки оташ аз туфанг сар бидихам. Ба ман расида сари туфангро маҳкам биғирифт ва ба ҷониби худ мекашид ва ман ба тарафи худ мекашидам. Дар охир бо зӯрӣ туфангро аз дастам гирифт ва бар кӯҳ чунон зад, ки туфанг реза-реза шуд. Пас ба ман чӯбдаст андохт, ман ҳам чӯбдаст ба осонӣ аз дасташ рабудам, чунки хирс гафс ва танбал буд. Он гоҳ рост омада ба ман часпид.

Фавран аз ханчарааш⁴ саҳт гирифтам ва сарашро аз ҳамидан манъ намудам. Чунки дониستم, ки агар сараш ҳам нашавад, он қадар ман зарар намебинам. Ва мо ҳар ду мисли ду паҳлавони зӯровар бисе талош кардем ва роҳи зафар ба ҳар дуи мо мушкил буд, чунки бо ман асбоби чарроҳӣ⁵ набуд, то занакдонашро бишқофам ва ў низ ҳарчанд зӯроварӣ кард, лекин даҳон ва дандонаш дар ҳаво гӯё бод мекашид. Оҳиста-оҳиста ман ўро ба таҳти кӯҳ мекашидам, то ба кӯҳ наздик шудам.

Он гоҳ як даст ҳамчунин дар ханчарааш ва бо дасти дигар аз соқаш маҳкам гирифта ба тегаи кӯҳ задам, ки миёнаш бишқаст. Садои устухонҳояш, ки қарс-қарс мекард,

¹ Хирси дасторӣ – хирсе, ки дар сар дастор баста буд.

² Гофил – беҳабар.

³ Занаш – манах.

⁴ Ханчара – халқ, гулӯ.

⁵ Асбоби чарроҳӣ – корд.

шунда шуд. Бе он ки нафас рост кунад, видои колиб¹ кард. Сараш бурида, пӯсташ баркандам, ба шаҳр оварда маблагӣ шаст танга фоида кардам.

Ифроти шуҷоат агарчи аз чунун² аст ва хулке мазмум³, аммо мардонро дар навоиб ва масоид³ бәсе дастгирӣ кунал ва аз маҳолик⁴ бираҳонад».

Савол ва супориш

1. Мулло Холмаҳмад чиро ҳикоят кард?
2. Манзараи кӯҳ ва ҳаракат ё амалиёти хирсонро батафсил нақл кунед.
3. Чаро ин ҳикоя «**Чанги тан ба тан**» ном гирифтааст?
4. Аз ин ҳикоя ба чӣ хулоса омадед?
5. Калимаҳои душворфаҳмро бо муродифҳояшон навишта онҳоро ҳифз намоед.
6. Синоними калимаҳои **пайкор**, **азимчӯсса**, **хайрат** ва **гофилро** шарҳ диҳед ва аз ёд кунед.
7. Оё боре хирсоро дидаед? Ва ё аз ин пеш дар бораи хирс ҳикоятро шундаед? Нақл кунед.

ШУКУРБЕК

Мулло Холмуҳаммад ҳикоят кард, ки: «Дар ҷавонӣ ман барои таҳсили илм ба Бухоро рафта дар мадрасае даромадам ва бәсе қашшоқ ва бе чизу чораи маҳз будам, ки рӯзҳо ва шабҳо гурусна мегаштам. Паҳлу бар бӯрӣ ва сар бар санг ниҳода дарс мехондам. Соли умрам ба бисту се расида буд.

Дар он оғоз Шукурбек ном дузди шабрав дар Бухоро зиндагӣ мекард, ки мардум аз дасти ӯ ба ғайрон омада буданд.

Бәсе паҳлавон ва калончӯсса ва айёрпеша⁵, ки дар шаб бо

¹ Видои колиб – видои тан, пайкар, яъне мурд.

² Агарчи азҳадгузариш шуҷоат аз чунун (деғонагӣ) ва хулқи бад аст.

³ Навоиб ва масоид – ҳодисаҳои бад ва мусибат.

⁴ Маҳолик – ҳалокат, мурдан.

⁵ Айёрпеша – ҷусту ҷолок, маккор, шабрав.

сад нафар муқобилат мекард ва ба зарбати санги даст дарахт-
ҳои азимро аз камар мешикаст.

Агар гулӯлаи дасташ¹ ба шахсе расад, ҳамчу гунчишки
туфангхӯрда хурд ва реза мешуд. Аз захми санги ӯ доим
синаи онҳое, ки дар шаб мегаштанд, дарида буд. Рӯзона ӯро
касе намедид, лек шабона ҳамчун кӯршабпарак пайдо
мегашт. Чандин баҳодурон садди роҳаш мегаштанд, аммо
зӯрозмоӣ карда наметавонишанд.

Бо ин ҳама тавоноӣ ва мардумозорӣ карампеша,
олиҳиммат буд, ки мол аз тавонгарони бахил ситонда ба
одамони бечора медоду ба аҳли илм ва талабаҳои мадраса
ёри мерасонид.

Рӯзе яке аз намояндагони дарбор бо ҳукми султон нидо
кард, ки касе Шуқурбекро ба даст оварад, сад динор зари
сурх медиҳад».

Мулло Хол мегӯяд: «Ман чун ин нидо шунидам, қувваи
тамаъкориам ба ҳаракат омада галабаи камбағаливу
подорӣ маро ба д-он дошт, ки худро ба мири асас² нишон
диҳам ва матлаби ӯро ба ҷо оварда, Шуқурбекро
тӯсфандвор баста ба дасташ супорам ва бой гардам. Аввал
ба назди мударрис даромада гуфтам:

– Ман аз қашшоқӣ ва гуруснагӣ ба ҷон омадаам ва ин
зиндагӣ ки марост, ҳазор бор аз он марг бехтар аст. Агар
ичозати шумо шавад, биравам ва ба асас маълум кунам, ки
хасми³ ӯро ба ӯ бирасонам ва аз ин бечорагӣ раҳой ёбам.
Ва агар кушта шавам, ба он дунё равам, яъне мурда аз ин
дунё халос хӯрам.

Мударрис гуфт:

Зинҳор ин чуръат накунӣ, ки пой душманро нодида сар
ба бод диҳӣ: магар нашунидаӣ, ки «фил шикори гавазн
нашавад ва шер аз рӯбоҳ мағлуб нашавад».

Пеш аз ту басе диловарони зӯрманд дар ин роҳ сафари
охират карданд.

Гулӯлаи дасташ – санги кулӯлае, ки гирифта мегаштааст.

Мири асас – мири шаб.

Хасм – душман.

Байт:

Ҳар кӣ бо фӯлодбозӯ панча кард,
Соиди симини худро ранча кард.

Гуфтам:

– Рустам бо ҳама зӯрӣ ва қуввати зиёди худ дар чоҳи Шагод афтод ва Исфандиёр бо ҳама сахтгирӣ ва шавкаташ¹ ду дида бар хоки мазаллат² ниҳод. Байт:

Сайёд на ҳар бор шикоре орад,
Бошад, ки яке рӯз палангаш бидарад.

... Шояд ки рӯзе фалак бар мурод ва мароми ман равад ва бад-ин баҳона мояи таҳсил³ ва ваҷҳи маоши ман шавад... Агар дар миёни ин чаҳор хишти хучра солҳо бинишинам, ҳеҷ вақте аз сакфи он нон ва гандум наборад...

Мударрис гуфт:

– Он чӣ ту гуфтӣ, рост аст, лекин:

Гарчи кас бе аҷал нахоҳад мурд,
Ту марав дар даҳони аждарҳо.

Аз он ҷо, ки азми дуруст овардаӣ ва ҷазми маҳкам кардаӣ, ба ту монеъ шудан мумкин нест. Бирав, ки Худо ёри ту бод чунки ба матлабҳои ин дунё ва охират расидан ба азимат вобаста аст.

Он гоҳ фотиҳаи мударрисро гирифта ба хонаи шаҳна⁴ даромадам. Мири шаҳр (асас) маро яке аз аҳли дарбор гумон карда суол кард:

– Ба чӣ кори муҳим омадаӣ?

Гуфтам:

– Шунидам, ки ту барои гирифтани ва бастании Шуқурбек мукофот гуфтаӣ. Омадаам, ки он мукофот ё пулро аз ту бисӣ-

¹ Шавкат – ҳашамат, эътибор.

² Мазаллат – хорӣ.

³ Мояи таҳсил – ҳарчи таҳсил, таҳсилпулӣ.

⁴ Шаҳна – посбони шаҳр.

тонам ва матлаби туро ба дасти ту супорам.

Мири шаб аз вазъи ман бихандид, чунки ранги коҳида ва хунпарида доштам. Ва он даъвои маро шӯҳӣ пиндошта, назди ман обу нон фармуд. Ман гуфтам:

– Шуморо ба ҳайати¹ ман кор набошад ва ман чандинрӯза гуруснаам. Маро аз таом хуб сер кунед он гоҳ хидмат фармоед... Пас аз хӯрда шудан, асас ба ман панҷсад дирам дод ва гуфт:

– Агар Шукурбек ба даст ораӣ, сад динар нақд бошад ва ин музди қадами ту бувад.

Ман ҳамроҳи ду-се нафар шабрав баромадам ва аз онҳо нишони душман талабидам. Гуфтанд:

– Ҳеч кас сурати Шукурбекро надидааст, магар аз дур гурриши санги ӯро шунидааст. Ана, шахсе сафедчома меояд, ки чӯбдаст дорад, дар камарбандаш корд овезон, санги гулӯла дорад ва аз рӯи гурриши гулӯлааш маълум мегардад, ки Шукурбек меояд.

Мулло Хол гуфт: – Чун ҳамроҳи посбонони шахр ба Токи Мазори Хоҷа Муҳаммади Паррон, ба чорсӯи шахр расидам, овози санги ӯ аз Растваи Бозори Кафш баромад, ки ба тарафи мо меомад. Шабравон гуфтанд: «Инак, Шукурбек омад» ва худ ҳамаи таблҳоро хобонида рӯй пинҳон карданд.

Ва ман аз гоҳти шучоати аз ҳад зиёд ӯро имкон надода, мардона чӯбдаст ба даст хиромон мерафтам ва мегуфтам: «Вай ҳам мисли ман одамест, ки гӯшту равған дорад». Бо ҳамин наздик шудем. Гуфт: «Ту кистӣ?» Гуфтам: «Ҳамин замон бишиносӣ». Ва чунон аз ҳадди шучоат чӯшида будам, ки заминро осмонро намедидам.

Ба худ андешидам, ки агар чӯбдаст бар сараш фурӯд орам, мағзаш бирезад. Савоб он аст, ки аз пояш занам, то даст баста назди мири шахр орам.

Вакте ки даст бар хаво, чӯб бар осмон бардоштам, он Таҳамтан сабук барҷаста, ханҷараи маро гирифт. То ба худ омадам, бар заминам ғалтонид ва бар синаам нишаст. Дуд аз димоғам баромад ва охи сард кашидам.

¹ **Ҳайат** – хайбат, шакл, киёфа.

1. Кӣ ин хикояро ба муаллиф нақл кард, гуфта диҳед.
2. Чаро Шукурбек дар шаҳр шабхангом пайдо мешуд?
3. Кадом хислатҳои паҳлавон – Шукурбек ба шумо писанд омад?
4. Чӣ маҷбур кард, ки Мулло Холмухаммад ба муқобили паҳлавон бархезад?
5. Муаллим ба Мулло Хол чӣ маслиҳат дод?
6. Хулосаатанро нисбати ин хикоя баён кунед.
7. Оё дар ҷойҳои шумо чунин паҳлавонон ҳастанд?

Вай ханҷарашро дар гулӯям ниҳод ва гуфт:

– Ту худро нашинсондӣ, инак ворида ҷаҳаннам¹ шав!

Гуфтам:

– Марди гарибам² ва мусофир.

Гуфт:

– Туро чӣ шуда, ки чони худро дарег надошта худро ба дами тег нишонидӣ?

Гуфтам:

– Ҳучуми кашшокию нодорӣ ва хирси³ зар маро бад-ин ҷода овард.

Гуфт: «Аз кучо?!» Гуфтам: «Аз Бойсун». Гуфт: «Аз он ҷо баҳри чӣ омадаӣ?» Гуфтам: «Ба таҳсили илми зарурӣ». Гуфт: «Туро кӣ ба муқобили ман барангехт?»

Гуфтам:

– Мири асос овоза дода буд, ки ҳар кӣ туро дастгир кунад, сад динор зар бидиҳад. Ман аз ҷиҳати эҳтиёҷ ва бечорагӣ ба ин кор розӣ шудам, то туро ба даст орам.

Ман ин суханҳоро канда-канда мегуфтам. Чунки ҷасади ӯ хеле вазнин буд, гӯй кӯҳи азиме. Раҳм овард, гуфт:

– Рост мегӯӣ, ман ин овозаи мири шабро шунидаам ва ту

¹ Ҷаҳаннам – дӯзах.

² Гариб – бекас, каси мусофир.

³ Хирс – чашмгурӯснагӣ.

марди мусофирӣ ва бегуноҳ ва дар ин амр, ки мутасаддӣ¹ шудай, аз чихати бечорагӣ маҷбур шудай, ки худро бо шер бизанӣ. Ман ба ту умри дубора мебахшам, ба шарте ки ту аз ин шаҳр ба вилояти худ баргардӣ ва дигар бо ман рӯ ба рӯ нашавӣ.

Ман гирён хушомадгӯӣ намудам, ки: – Ҳар чӣ ту гӯӣ, чунон кунам ва ҳар чӣ бад-он ишора кунӣ, иқдом ба он намоям. Он гоҳ аз болои ман бархост. Ва ларзон ва ҳаросон аз ақиби он мерафтам, то дар мадрасаи Кӯкалтош даромадем ва ба дари хучрае баромада овоз дод. Муллобачае саросема берун омада ба одоб дарун талабид. Даромадем ва бинишастем. Шамъҳо афрӯхтанд ва нуқлу наво ва май оварданд.

Шукурбек пурсид, ки: – Аз пухтанӣ ва хӯрданӣ (асбоби табх) чӣ дорӣ? Гуфт: – Микдоре аз ин чизҳо ҳаст. Фармуд, ки:

– Ин ашё ба ин меҳмони мо камӣ мекунад, бирав ва аз фалон қассоб гӯшт биёр ва таоме ба заҳмати зиёд бипаз, ки ман ҳам гуруснаам.

Он мард бирафт ва ба пухтупаз машғул шуд. Ман ба ваҳшат омада аз ҳар боб сухан мекардам, саргузаштавро нақл кардам, аз часорату мардонагии худ сафсата мехондам.

Вақте ки ман дар бораи шучоатам, ки ҳар ва аспро бардоштам, нақл кардам, ӯ бовар намекард ва гуфт:

– Агар рост гӯӣ, бархез ва аз пушти ман даро ва маро бо худ каш ва аз ҷоям бичунбон. Ман бархоста дар ақибаш гузаштам ва ҳарчанд зӯр задам, ҳеч аз ҷои худ намечунбид, гӯӣ ҳама узваш аз оҳан ва фӯлод буд то ҳар ду дасти ман аз кор монд ва хун аз димоғам фаввора зад. Гуфт:

– Нагуфтам, ки ту дурӯғ мегӯӣ ва ҳеч зӯр ва кувват надорӣ ва ман туро дар роҳ, ки меомадӣ, доништа будам, ки овози пой ту дар замин зарб надошт. Овози пой мардон дар замин ҳамчу оҳан бошад. Пас, як мушт зари сурх ба каф ниҳод ва гуфт:

– Агар панча ва дасти чапи маро битобӣ, ин зар аз они туст.

Ҳирси тилло маро қарор нагузошт, панчаашро битофтам ва ҳарчанд зӯр намудам, фоидае небахшид. Дар ин кор ба

¹ Мутасаддӣ – вазифадор.

ҳар тараф ҳаму рост мешудам. Лекин дасти ӯ чунон рост ва барқарор буд, ки гӯё меҳе бар девор зада бошанд. Ва охир дасти ман биғирифт ва панчаам дар панчааш ниҳода зӯр кард. Гумон кардам, ки ангуштонам реза - реза шуданд. Он гоҳ гуфт:

– Ба ин ҳол, ки дорӣ, дигар номи шуҷоат¹ мабар ва беҳуда роҳи муқобили мардон машав, ки сар ба бод диҳӣ ва ҳасратҳо барӣ.

Он гоҳ ба об ва таом таклиф намуда, панҷсад дирам ба ман бидод ва маро васият кард, ки «ин пули кирои туст ва инро бардор ва дигар дар ин шаҳр наист, мабодо ки дигар бора туро бифиристанд ва ба муқобили ман барангезанд, он гоҳ амон наёбӣ».

Ман он нақдро² бардошта, назди мири шаб омада, он ҷӣ дида будам, ҳикоят кардам. Хилъатам³ дод ва руҳсатам фармуд.

Ман дигар икомати⁴ Бухороро ба худ ногувор дида ба вилояти худ омадам ва то ин муддати умр мисли вай зӯровар надида будам.

Самараи ин ҳикоят он аст, ки мард агар бақувват ва паҳлавон бошад ҳам, аз душмани худ бияндешад ва боварӣ ба зӯри бозуи худ накунад. Байт:

Худое, ки болову паст офарид,
Забардасти ҳар даст даст офарид».

ШАБЕ ДАР ПЕТЕРБУРГ
(Забондонӣ-чаҳондонӣ)
(бо каме ихтисор)

Боре дар пойтахти императори рус будам... шабе аз хоб барҷастам, бинобар тараддуи мардум ба кӯча давидам.

Ҳама рафиқон рафтаанд, сабаб пурсидам, гуфтанд:

– Маҳалле оташ гирифта, ба тамошо баромаданд.

¹ Шуҷоат – далерӣ.

² Нақд – пул, зар.

³ Хилъат – як навъ ҷома.

⁴ Икомат – истикомат, зиндагӣ.

Ман ҳам хоболуда... ба кӯча баромадам, дидам ароба бо ходимаш тайёр аст. Гуфтам:

– Агун паридуш¹?

Агарчи ин лафз бетартиб аст, яъне «дар оташ меравед?», бо ин ишора фахмонидам, ки маро ба чое, ки оташ афтода, мебарӣ. Аробачӣ фавран маро ба ароба нишонида дар он маҳалла расонид, фуруд омадам, боз бо имову ишора бо лафзҳои галати бемънӣ гуфтам, ки: «Ин ҷо бош, маро то ба манзил хоҳӣ бурд» Қабул намуд.

Ман ба сайри иморатҳои сӯхта даромадам, дидам... ки бо асбоб ва фаввора об аз баҳр оварда оташро хомӯш мекунанд. Ман саргарми тамошо шуда аз рафиқон низ касеро наёфтам ва бо ман тарҷумон ҳам набуд. Баъд аз фурсатҳо баромадам, ки ҳаво абр шуда ва барфи шиддатнок меборид...

Омадам, ки асп ва аробаи худро ёбам, бисёр чустам. Дар охир аробаи ҳолӣ дидам, ки бачаи ходим² дорад. Савор шудам ва ишора кардам, ки суръат кун. Вай ҳам надониста асп меронд. Вақти баргаштан ба воситаи тарокуми³ барф ва талотуми ҳаво ҳеҷ самт маълум намешуд. Аммо роҳи омадагӣ шарқӣ буд, пас ҷанубӣ. Ин аробачӣ маро рост ба тарафи шимол мебурд ва ҳарчанд имову ишора мекардам, ки ба тарафи ғарбӣ равам, сухани маро сарфаҳм намерафт ва ҳар ҷо аспро нигоҳ дошта, ба ман сухане мегуфт, ки: «Ман туро кучо мебарам?» Ба лафзи русӣ ҷавобе мегуфтам... Ӯ маро дашном меод ва ҳар соат таклиф ба фууромадан мекард, ман намефууромадам... чунки агар фуруд оям, дигар ба аробааш бор намекунад ва агар пиёда монам, асас⁴ ҳабс мекунад. Миқдори панҷ соат дар болои ароба нишаста мондам ва дар ин шаб ҷандон барф меомад, ки ман чун қуллае аз барф шуда саропо бо барф пӯшида шуда будам.

¹ Агун паридуш – лафзи вайроншудан забони русӣ *агун* – огонь ба маънои оташ ва *паридуш* – поедешь – меравӣ.

² Ходим – он ки хизмат мекунад, хизматгор, нӯкар, яъне аробачӣ.

³ Тарокум – яъне бисёрни барф.

⁴ Асас – миршаб, политеся.

Нимаи шаб маро дар кӯча монда, худ ба хавлии дарун рафт ва бисёр дарро кӯфт, садое набаромад, маро чандон вохима гирифта буд, ки агар он дар боз шавад, албатта, маро ба дарун металабанд ва қатл мекунанд ва дар чоҳе меандозанд. Агар аз ароба фуруд оранд ва дар кӯча гузоранд, пулисҳо¹ гул дар гардан ва занҷир дар поям кунанд... Аробачӣ аз боз нашудани дар маънос шуд, боз дар ароба нишаста асп меронд ва маро дашном медод, ман хомӯш мондам ва маҷоли гап задан наёфтам.

Аробачӣ маро назди миршаб овард ва шикоят кардан гирифт, ки марде ба ароба савор шудааст, забон намедонад ва ман низ аз фаҳми гуфтаи ӯ очизам, ҳеч чора намедонам, ки ӯро ба кучо барам, ки маро аз бори ӯ халосӣ рӯй диҳад. Миршаб омада, маро аз тағи барф бароварда, ба лафзи русӣ саволе кард, гуфтам:

– Моя паслони́к чалавик.

Яъне ман ҳамроҳи элчиам², ин бача кӯши³ маро гум кардааст ва маро хайрон намудааст, маро агар ба растаи Балшӯй Марскӯй барад, кӯши худро меёбам.

Миршаб аз ин сухани ман огоҳ шуда, бачаро дашном кард ва гуфт:

– Ин марди мусофир аст ва ҳамроҳи сафир омадааст. Ту ин мардро чаро дар ин пасткӯчаҳо саргардон доштаӣ? Агар аз аввали шаб ба он ҷо мебурдӣ, ӯ ба кӯши худ мерафт, ҳам ту халос будӣ ва ҳам ӯ. Ҳоло низ ӯро бурда дар растаи калон андоз.

Ходим пас аз ин гуфтугӯ маро ба растаи Балшӯй Марскӯй овард, то дари дарвозаи сафоратхона маро оварда фуруд овард.

Музди савораи ароба ҳафт дирам дода аз он халокат раҳой ёфтам.

Агар ман андак аз гуфтугӯи он хабардор мешудам, кори ман ин миқдор дар тахлука анҷом намеёфт.

¹ Пулис – миршаб, полтсия.

² Элчӣ – намояндаи як давлат дар давлати дигар, сафир.

³ Кӯш – манзили муваккатӣ, бошишгоҳ.

1. Чаро Аҳмади Дониш марому матлабашро пурра ифода карда натавонист?
2. Фойтун ӯро ба кучо бурд?
3. Барои чӣ дар бозгашт сарсон шуд?
4. Мӯчиби забонро надонистан Аҳмади Донишро ба кадом душвориҳо оварда расонд?
5. Хулосаи ин ҳикоят дар чист? Оиди зарурати забондонӣ накли хаттӣ нависед.

АДОЛАТИ ШЕР (Ба таври мухтасар)

Яке аз дӯстон гуфт:— Дар Бойсун мардеро дидам тануманд, осори мардӣ ва боқувватӣ аз зоҳири¹ ҳолаш хувайдо буд, ки Холмуҳаммадаш мегуфтанд.

Миёни ману ӯ бисёр мубоҳиса² ва муколамаҳо мегузашт. Басе ҳикоятҳои чолиб накл мекард, ки аз шуниданаш дар ҳайрат мемондӣ. Бо хирсу ҳук набард намуда, бо шер ва паланг чанг карда, аз чанголашон раҳой ёфта буд. Аз он чумла гуфт:— Рӯзе ба хонаи дӯстам, ки бояд тӯй барпо мешуд, ҳамроҳи дӯстонамон роҳакӣ шудем. Аз байни кӯҳу марғзор мегузаштем. Ман аз рафикон чудо шудам, муштоқи³ шикор гашта будам. Ба даруни дара даромадам, кабку оҳу шикор карда саргарм шуда монда, рӯзро бегоҳ кардам. Дилам майли хонаравӣ надошт. Ноилоҷ дар камари кӯҳ сатҳе ҷои сабззор ёфтам, ки дараҳти азиме бо сояш он ҷойро зеб меод. Як чашмаи оби мусаффо аз паҳлуяш мегузашт. Аз аспӣ худ фаромада ба болои дараҳт баромада, ҷое барои худ ва ҷое барои асп рост кардам, то гуруб аспро гунча баста, гӯспандвор болои дараҳт кашадам. Асп аз фаросате ки дошт, он чӣ ман дар боби ӯ андешида будам, мефаҳмид, ҳамчунон дасту по баста болои

¹ Зоҳир – сурат.

² Мубоҳиса – бо ҳам баҳс кардан.

³ Муштоқ – иштиёқманд, ҳавасманд.

дарахт ба пахлу орамид¹ ва намечунбид.

Ман таҳорате оварда ҳам ба болои дарахт нишаста намозе сар кардам ва туфанги ҷоншикор пеш гузошта худро ба хифзи худ мехондам.

Мухаррири сутур (сатрҳо, яъне нависанда) гӯяд:

– Ман дар ин хикоят инкоре доштам, ки як мард, агар ҳама аз фӯлод бувад, аспро бад-ин ранг натавонад бардошт. Магар ки муболиға бошад.

То дар «Унсур»-и Бедил дидам, ки Мирзо Қаландар, – амаки Бедил, аспи савории худро, ки монда ва кӯфта гапта буд, дар як муддат аз кӯхистон бардошта гузаронидааст. Он гоҳ эътиқод кардам, ки дар бадани инсон як қувваи зӯроварӣ ҳаст, ки на ҳар кас онро дошта метавонад.

Мулло Хол гуфт:

– Шабҳангом, пеш аз он ки сар ба хоб диҳам, ногоҳ овози шикастани сангпораҳо маро беқарор гардонид. Донистам, ки ҳайвоне бар тарафи мо меояд. Шаб маҳтоб буд. Дидам шере ҳашмгину зӯровар монанди гови калони шохзан ба самти мо меояд. Ва чашмҳо ҳамчу машъале медурахшиданд ва назди ҳар қадамаш сангҳои бузург ғалтон мешуд. Туфанг ба даст гирифтам ва оташ дар пилта додам ва рост кардам, то шер бубинад ва битарсад ва баргардад. Ӯ ҳамчунон гуррон, бе харф ва харос тӯфон карда ба сӯи мо меомад. Дидам, ки ин шер бо як тир сард намешавад, ҳам марову аспамро нобуд ме-гардонад.

Савол ва супориш

1. Дар бораи Холмуҳаммад ва сифатҳои ӯ маълумоти батафсил диҳед.
2. Ҳодисаи дар беша рӯйдодаро шарҳ диҳед.
3. Чаро муаллиф аз накли Холмуҳаммад дар хайрат мондааст?
4. Матро бо пуррагӣ кироат карда мазмунашро накл кунед.

¹ Орамид – бихуснид, хоб кард.

Азбаски майдон буд ва атроф нишеб, шер харчанд хост, ки худро бар болои дарахт барчаҳонад, муяссар на-шуд. Омада ба решаи дарахт даст зад. Гумон кардам, ки ҳамин замон дарахтро аз бун¹ мебарорад. Натавонист ва як-ду зӯр оварда, матлаб² ба ҷанг наёмад ва дарахт ҳам-чунон, ки дар рӯзи боди шадид биларзад, ба ҷунбиши сахт гирифтोर шуд. Ва аспи ман дар изтироб омада сахт тар-сид, ман худдорӣ карда ба мулоимат саре мечунбондам, ки «ман қасди ту надорам ва имшаб дар роҳ мондам, ин ҷо меҳмонам, аз сари саҳти ман даргузар». Гоҳе таъзиме ба сӯи шер мекардам ва шукуфон менигаристам, то аз вазъи ман эмин³ бошад ва донад, ки ман ба ӯ муқобала надорам. Шер аз ин муомила сурати таслим муайян карда аз гур-риш ва ғазаб сокин⁴ шуд. Вай аз дарахти ҳомили⁵ ман даст бардошт ва сина бар замин ниҳода биншаст ва дум мечун-бонид. Боз ман суруде ва нағмае сар карда шерро ба му-лоимат ва мурувват даъват мекардам. То субҳ дамид ва бо имо ва ишора маълум мекардам, ки «маро роҳ бидех, то ба манзили худ муроҷиат кунам». Вай низ ишорае ме-кард ва дасти худро рост мекард. Ман намедонистам, ки чӣ меҳоҳад. Камтар нон ва яхнӣ⁶ пеш андохтам, бӯида ил-тифот⁷ накард ва боз ба дасти худ ишора мекард. Он гоҳ донистам, ки туфанги маро меҳоҳад. Ноилоҷ онро ҳам назди шер андохтам. Бархост ва онро рост гирифта ва худ низ рост шуда бар атрофи он диққат мекард ва маҳалли кундоқ ва оташхонаро медид. Пас туфанг⁸ хурд бишкаст ва ба ҳаво бияндохт, ки аз назарам нопадид шуд.

Ман он гоҳ дил бар марг ниҳодам, ки кори аҳмақӣ кардам

¹ Бун – бех.

² Матлаб – мақсад.

³ Эмин – беҳавф, беҳатар, дар амон.

⁴ Сокин – ором.

⁵ Ҳомил – бордор, ин ҷо ба маънии «дарахте, ки мо дар болои он будем» омадааст.

⁶ Яхнӣ – гӯшти пухтаи хунуккардашуда.

⁷ Илтифот – лутф, ин ҷо ба маънои «аҳамият надод» омадааст.

⁸ Туфанг – камон.

ва сипари чон ба дасти душман супоридам. Он гоҳ изхори хурсандӣ ва хурраи намуда, нон ва яхнӣ бардошт ва ишора кард, ки «фуруд ой ва бирав». Ва худ дуртар рафта боз бинишаст. Ман аспро фуруд оварда зин ва лачом ниҳода савор шудам. Ва шер низ ба ҳаракат даромада пеши роҳи ман фууромада ва имо мекард, ки «биё».

Ман охиста аз паси вай асп мерондам. То аз ду-се ағба ва сой бигзаштам ва роҳ аз кӯҳ ба пастӣ кашидам. Он гоҳ шер баргашт ва ба болои қуллаи кӯҳ барнишаст ва дар мушоҳадаи аҳволи ман шуд, то аз назари ӯ гоиб гаштам.

Ин рафтор аз он сабаб буд, ки то даррандагони дигар маро қурбон насозанд. Ва саломат ба хона омадам.

Мақсад аз ин ҳикоя он аст, ки агар дар азал мавҷуд мӯҳлат бувад, душман дӯст гардад ва заҳр тарёк ва шери далер роҳбар ва дастгир бувад.

Гар шавӣ дар даҳани шеру паланг,
Нахӯрандат магар ба рӯзи аҷал.

Савол ва супориш

1. Ба фикри шумо чаро паҳлавон бо шер муқобилат кардан нахост?
2. Барои чӣ туфани Холмуҳаммадро шер шикаст?
3. Оё ягон афсонаи ба ин ҳикоя монандро медонед? Агар донед, гуфта диҳед.
4. Оё мақсади нависандаро пай бурдед? Хулосан охириро боз як бор хонед.

Гар дусад раҳ ба сари дор равам,
Лохутӣ,
Боз дар маслаки худ якдиламу
подорам.

АБУЛҚОСИМ ЛОХУТӢ

Абулқосим Лохутӣ соли 1887 дар яке аз маҳалҳои косибнишини шаҳри Кирмоншоҳ (ғарбии Эрон) ба дунё омадааст. Падараш Аҳмад дар ҷавонӣ кишоварзӣ мекард, баъдҳо ба шаҳр кӯчида касби гевакаширо пеш гирифт.

Лохутӣ аввалин шеърашро дар соли 1906 гуфтааст.

Ӯ чун шоири мубориз барои озодӣ ва истиклоли мардуми Эрон бо аҳли зулму истибдод мубориза бурдааст. Ашъори инкилобии ӯ вирди забони муборизон буд.

Лохутиро ба қатл ҳукм мекунанд. Вай баъди паҳши шӯриш ба Иттиҳоди Шӯравӣ меояд ва умри боқимондаашро дар ин ҷо мегузаронад.

Соли 1957 аз олам ҷашм мепӯшад.

Абулқосим Лохутӣ ба шеъри муосири тоҷик пояи устувор гузоштааст.

ЯК ТИРУ СЕ НИШОН

Рӯзе Абулқосим бо ёрии дӯстонаш аз маҳбас¹ гурехт. Ӯ дар ин сафари маҷбурӣ ҳам васияти падарашро ба ҷо оварда буд: як қуттӣ кибрит², чандто сӯзан, ду калоба ресмон, як чоку³ ва қадре намак дар ҷайб⁴ дошт. Илова бар ин, дӯстонаш як ҳафттир⁵ ва сад фишанги корхона⁶ ба ӯ дода буданд, ки онҳоро

¹ Маҳбас – ҳабсхона.

² Кибрит – гӯгирд.

³ Чоку – кордча.

⁴ Ҷайб – киса.

⁵ Ҳафттир – навъи камон, милтиқ.

⁶ Фишанги корхона – тир бо тирдонаш.

аз рӯи пӯсти бадан ба камар баста буд.

Абулқосим мехост худро ба Кирмоншоҳ бирасонад. Ӯ дар он ҷо таваллуд шуда буд. Дар он ҷо ҳамбозиёни кӯдакӣ, дӯстони бачагӣ ва рафиқони ҳаммуборизаи ҷавонӣ дошт. Он ҷо бародар ва бародарзодаҳояш орзуи дидани дидори ӯро доштанд. Аммо гирдбоди ҳаводис ӯро аз роҳе, ки боистӣ биравад, ба ҷодаи Мозандарон партофт. Ҷангали Мозандарон дигар чандон дур набуд. Маъмурҳои давлат, ки барои дастгир кардани Абулқосим савора метохтанд, вақте диданд, ки шикорашон ба ҷангали муҳиб¹ дохил шуда, аз даст хоҳад рафт, аспҳоро нигоҳ дошта баъзе савора ва баъзе пиёда ба тарафи Абулқосим тирандозӣ оғоз карданд. Аммо қувваи ҷавонӣ бо тарси ҷон тавъам² шуда, мусофири моро пас аз ҷанд частухез ба оғӯши ҷангали бостонӣ андохт ва дар як он ӯро аз назар пинҳон сохт.

Баъд аз ним соат Абулқосим дар ҷангали анбӯҳи Мозандарон гум шуд ва намедонист ба кадом тараф биравад. Шохсори ба ҳам печидаи даҳшатнок дар ҳар қадам роҳи ӯро бурида, маҷбураш мекарданд, ки ба тарафи дигар бичарҳад. Абулқосим вақте бача буд, рӯзҳои шорӯ³ болои бисёр дарахтҳои мевадор баромада буд. Ба ёдаш омад, ки аз болои дарахт тақрибан ҳамаи шаҳри Кирмоншоҳро меидид. Пас чаро ҳоло аз як дарахти куҳансол боло рафта ҳамаи ҷангалро дида барои худ роҳ пайдо накунад?

Баъд аз ду дақиқа Абулқосим аз рӯи дарахти баланд атрофи ҷангалро аз назар мегузаронд. Чизе нагузашт, ки саворони амниро дар ҷодаи бузург кашф кард, ки истода мунтазир буданд, гумкардашонро дар паси дарахте биёбанд.

Фирории⁴ мо аз тарси он ки ӯро бубинанд, аз дарахт поин омадан гирифт. Ногоҳ дид, ки дар замин як бабри ҷавони муҳиб дастҳоро ба танай дарахт гузошта рӯи ду по истода, бо зуза⁵ нозуки пурҳасрат ба ӯ нигоҳ мекунад ва об аз даҳонаш

¹ **Муҳиб** – бадхайбат, пуртахлука.

² **Тавъам** – якҷо.

³ **Шорӯ** – мевачинӣ.

⁴ **Фирорӣ** – гуреза.

⁵ **Зуза** – нола, уялос.

мечакад, гӯё чизеро мечавад. Абулқосим ба вай:

– Ҳо, мехохӣ маро бихӯрӣ? Бояд бубахшӣ, бабр око, ин
лукма барои дандони ту нест.

Баъд охиста ҳафтгирро берун овард. Дар ҳамон дам, ки
онро барои нишон гирифтани сари бабр сарозер кард, як
ҳавои гарми ҳафақунандае ба рӯи ӯ хӯрд. Абулқосим каллаи
бузург ва чашмони бешарми як мори хеле кулуфтеро¹ дид, ки
забони худро ҳамчун барки сиёҳ ба сӯи ӯ ҳаракат медиҳад.

Як нерӯи ғайбии тавсифнопазиронае лӯлаи ҳафтгирро ба
сари мор гузошт ва ангушти дарахтсавори моро ба пошнаи
он фишурд. Каллаи мор парешида, сурсурон ба тарафи замин
лоин рафт ва баъд аз ним дақиқа мисли як лахт кӯҳ ба замин
афтада ҷангалро ба ларза даровард.

Сари мор ҳанӯз ба замин нарасида, бабр аз дидани танай
бисёр дарози ӯ гӯё кушандаи худро шинохта бошад, ки мисли
рӯбоҳ аз шикорӣ гурехтан гирифт.

Ва аммо саворони амния? Ҳавои ҷангал ҳар як садои
тирҳои муборизи моршикорро сад садо карда гӯши саворонро
бо он харошонд. Онҳо бо ҳаёли ин ки дар он макон дӯстони
Абулқосим – мучоҳидин камин кардаанд, чунон гурехтанд, ки
аз сари баъзеҳояшон кулоҳ афтада дар ҷода барои мусофирон
ҳадя монд.

ВАТАНИ ВАЙРОНА

Ватан вайрона аз ёр аст, ё агёр², ё ҳар ду?
Мусибат аз мусулмонхост, ё куффор³, ё ҳар ду?
Ҳама доди ватанхоҳӣ зананд, аммо намедонам,
Ватанхоҳӣ ба гуфтор аст, ё кирдор, ё ҳар ду?
Ватанро аз хатар фикри вакилон мекунад эмин,
Ва ё сарнайзаи як лашкари чаррор⁴, ё ҳар ду?
Ватанро фитнаи маснаднишинон⁵ дод бар душман,
Ва ё ин мардуми бедониши бозор, ё ҳар ду?

¹ Кулуфт – гафе.

² Агёр – ғайр.

³ Куффор – кофирон.

⁴ Чаррор – бадхоҳ.

⁵ Маснаднишинон – тахтнишин.

Каманди бандагӣ бар гардани бечорагон маҳкам,
Зи банди сабҳа¹ шуд, ё риштаи зуннор², ё хар ду?
Ба қатли горати деҳқону истисмори захматқаш,
Фақат масҷид бувад бонӣ ва ё дарбор, ё хар ду?
Бинои зулму истибдоди синфи муфтхӯр вайрон
Зи чаккуш³ мешавад, ё доси чавҳардор⁴, ё хар ду?
Вакил аз хидмати миллат тағофул⁵ мекунад амдан⁶.
Ва ё бошад вазир аз мамлакат безор, ё хар ду?
Ба маҷлис нисбати эронфурӯшӣ медиҳанд, аммо,
Намедонам кунам иқрор, ё инкор, ё хар ду.
Вакилону вазиронанд хоин, фош мегӯям,
Агар дар зери теғам, ё ба рӯи дор, ё хар ду.
Туро рӯзе ба куштан медиҳад ночор, Лоҳутӣ,
Забони ростгӯ, ё таъби оташбор, ё хар ду.

Техрон с. 1909

Савол ва супориш

1. Шеърро бодиккат ва ифоданок хонед, мазмунашро нақл кунед.
2. Шоир сабабҳои асосии вайрон шудани ватанашро дар чӣ мебинад?
3. Шоир кихоро ватанфурӯш меномад?
4. Шеърро аз ёд кунед.
5. Ватандӯстиро чӣ хел мефаҳмед?
6. Дар гирди ифодаи «Модар-Ватан» бо кӯмаки муаллим мувоҳиса ташкил кунед ва нақли мухтасар нависед.

¹ Сабҳа – тасбех.

² Зуннор – риштае, ки гайри мусулмонон маҷбур буданд дар мамлакатҳои исломӣ ба камар баста гарданд.

³ Чаккуш – болға, путк.

⁴ Чавҳар – санги қиматбаҳо, ин ҷо ба маънои тез.

⁵ Тағофул – гафлат, худро ба нодонӣ задан.

⁶ Амдан – қасдан, дидаву дониста.

БА ДАФЪИ ҚУВВАИ БЕГОНА БАРХЕЗ

Шунав, эй халқи некӯноми Эрон,
Нажоди Кова, авлоди далерон,
Раво бошад, ки гӯям насли шерон,
Гувоҳи ман бувад таърихи дерин.

Ту бо ин фаҳри шоёне, ки дорӣ,
Чунин олий ниёгоне¹, ки дорӣ,
Чунин покиза вичдоне, ки дорӣ,
Чаро тобеъ шавӣ бар хасми худбин?

Туро сармоядорон мефиребанд,
Барои гонатат бо ҳам рақибанд.
Зи инсофу шарофат бенасибанд,
Бувад вичдонашон торику чиркин.

Туро қурбони нафъи хеш хоҳанд,
На баҳри нӯш, баҳри неш хоҳанд,
Сағи худро ҳам аз ту беш хоҳанд,
Зи мақри ин дадон осуда наншин.

Ту, ки бо ҳеч кас ҷанге надорӣ,
Ба зидди сулҳ найранге надорӣ,
Ба ғайр аз дӯстӣ ранге надорӣ,
Чаро аз хун шавад хоки ту рангин?

Агар рангин шавад баҳри ту бошад?
Ба нафъи киштаву наҳри ту бошад?
Барои санъати шаҳри ту бошад?
Набояд бошад, ар бошад, ба ҷуз ин.

Гар эронӣ тӯӣ, янкӣ² дигар кист?
Даруни хонаи ту кори ӯ чист?

¹ Ниёгон – гузаштагон.

² Янкӣ – номи амрикоӣҳо (зодағони Амрико).

Яқин дорам, ки ин бо майли ту нест,
Ту надҳӣ тан ба ин сон вазъи нангин.

Раҳу расми ниёгонро макун гум,
Наҳанго, тан маларзон аз талотум.
Натарс аз соҳибони бомби отум¹,
Ба каргас ошён кай дода шохин?

Савол ва супориш

1. Шеърро хонед ва маънидод кунед.
2. Ба халқи Эрон шоир чӣ хел баҳо медиҳад?
3. Шоир чашми мардумро ба олам чӣ хел боз кард? Оё дар худшиносии онҳо нақше дорад?
4. Халқро шоир ба чӣ ташбеҳ медиҳад? Соҳибони бомбаи атомиро чӣ меномад?

Зи гурдони Корея мардӣ омӯз,
Аз онҳо тоқату хунсардӣ омӯз,
Усули ваҳдату ҳамдардӣ омӯз,
Нигар бар насли русу мардуми Чин.

Бас аст ин ҳоли мискинона, бархез,
Ба дафъи қувваи бегона бархез,
Бизан, онро бирон аз хона, бархез,
Сабук бархез аз ин хоби сангин!

Ба Саъдӣ гӯш деҳ, гар аҳли дардӣ,
Натарс аз марг дар майдони мардӣ,
Зи мурдан гар битарсӣ, кушта гардӣ,
Зиҳӣ ин панду ин фархунда-оин!

Бувад майдони мардӣ сулҳхоҳӣ,
Ба сидки ин диҳад дунё гувоҳӣ.
Набошад чанг чуз нангу табоҳӣ,
Ту з-ин роҳи хато доман фуру чин.

¹ Бомби отум – бомбаи атомӣ.

1. Дар кадом бандҳои шеър шоир халқи худро бузург ҳисобидааст?
2. Чаро шоир ба мардуми Эрон мурочиат намуда онҳоро ба мубориза даъват мекунад?
3. Кадом ҳислатҳои инсонӣ дар шеър тараннум шудаанд?

СУРУДИ СУЛҲҲОҲОН

То кай кори ҷанг
Сӯзонад ҷаҳон?
То кай гарқи хун
Ҷисми кӯдакон?
Барҳез баҳри сулҳ
Эй навъи башар,
Халқи ҳар кишвар,
Аҳли ҳар забон!
Мо бешуморем, дар ҳар диёрем,
Оддӣ мардумон, афвочи¹ корем.
Қатлу ғоратро, ҳам асоратро
Аз ҳама дунё мо бармедорем!
Ояд нидои сулҳ:
Бар по, ба пеш!
Эй ташнаҳои сулҳ,
Бо мо ба пеш!
Баҳри зиндагӣ,
Баҳри насли нав,
Зери ливои² сулҳ
Як ҷо ба пеш.
Мо бешуморем, дар ҳар диёрем,
Оддӣ мардумон, афвочи корем.
Қатлу ғоратро, ҳам асоратро,
Аз ҳама дунё, мо бармедорем!

¹ Афвоч – фавҷ – даста, гурӯҳе аз мардум, дастан муайяни лашкар.

² Ливо – байрақ.

1. Шеърро бурро ва ифоданок хонед.
2. Шоир дар бораи шахсони сулххоҳ чӣ мегӯяд?
3. Чор мисраи охири шеърро маънидод карда мақсади адибро гӯед.
4. Дар мавзӯи сулҳ ва ошти чӣ гуфтаниҳо доред?

САЛОМИ ХАЛҚИ ТОЧИК БА ХАЛҚИ ЭРОН

Ассалом, эй халқи Эрони кабир,
Ассалом, эй насли Золу Ардашер.
Эй нажоди Кова, эй авлоди Сом,
Бар ту аз ҷумхури тоҷикон салом:
Мо бародарҳои тоҷики туем,
Роҳдуру рӯхназдики туем...
Солҳо мо дар асири зистем,
Ҳеч кас огоҳ набуд мо кистем.
Беҳабар будем мо к-андар ҷаҳон.
Як бародар ҳаст моро меҳрубон.
Лек девори сияҳ дар байни мо,
Карда буд зулми ҷаҳонгирон ба по.
Гарчи ёдат буд дар дил ҷовидон,
Ҳайф, рӯят шуд аз дида ниҳон...
Мо ба зулми золимон голиб шудем,
Бар замини оби худ соҳиб шудем.
Дастӣ мову дидаи мо боз шуд,
Бахти мо чун боз дар парвоз шуд.
Пас туро, ҷони бародар, ёфтем,
Ёфтем, онро, ки умре кофтем.
Орзуманди дили шоди туем,
Доимо ҳозир ба имлои туем.
Эй нажоди Кова, эй авлоди Сом,
Бар ту аз ҷумхури тоҷикон салом!

1. Шеърро бодиккат хонед ва маънидод намоед.
2. Шоир дар бораи халқи тоҷикӣ эронӣ чӣ мегӯяд?
3. Ин мисраъро маънидод кунед:

Эй нажоди Кова, эй авлоди Сом.

4. Аз эҷодиёти Лохутӣ кадом шеър ба шумо бештар писанд омад? Барои чӣ?
5. Дар тамоми ашъори ба шумо пешниҳодшуда кадом мавзӯъ зиёдтар бартарӣ пайдо намудааст?
6. Ибораи «**девори сятан**»-ро шарҳ диҳед. Ӯ чӣ гуфтанист?
7. Шеърро аз ёд кунед.

АЗ ПИСТОНАК ТО БА ТАНК

Эй нури дидагонам,
Фарзанди меҳрубонам,
Уммеди ифтихорам,
Озода паҳлавонам!

Вақти ту ширхора,
Будӣ ба гоҳвора,
Гуфтӣ: «Гурусна ҳастам»,
Бо гап на, бо назора.

Ман он ниғаҳ чу дидам,
Аз қону дил давидам,
Рафтам ба дорухона,
Пистонакат харидам.

Вакте забон кушодӣ,
Дар кӯча по ниҳодӣ,
Бозичаҳои нав-нав,
Медодамат ба шодӣ.

Дилшод бошӣ гуфта,
Шамшод бошӣ гуфта,
Аз ҳар сахтӣ, аз ҳар ғам,
Озод бошӣ, гуфта.

Вакте, ки дар дабистон,
Будӣ ту бо рафикон,
Асбоби дарс ҳар хел,
Медодамат фаровон.

Қафо намонӣ, гуфта,
Дониш бихонӣ, гуфта,
Қонуни зиндагиро,
Аъло бидонӣ, гуфта.

Савол ва супориш

- 1.Шеърро кироат кунед ва гӯед, ки шоир ба кӣ мурочиат кардааст?
- 2.Падар кадом айёмро ба ёл овардааст?
- 3.Дар бораи ҳаққи падар ва модар нақли ботафсил кунед.
- 4.Ин қисмро аз бар намоед.

Чун ҳаждаҳат бишуд пур,
Кардам ба ту тафохур,
Аз ҳосилоти колхоз,
Додам туро трактур.

Акнун ки бо сару тан,
Мечангӣ ту ба душман,
Аз пули заҳмати худ,
Танке харидамат ман.

Гӯям чу Рустами Зол,
Бар зидди ҳасми қаттол,
Тозон бишав ба ин танк,
Фашистонро кун помол.

Ин амри модари туст,
Хоҳиш аз хоҳари туст,
Уммеду орзуй
Хурдак бародари туст.

Буд кун ин орзуро,
Нобуд кун адӯро,
Дар оташи шучоат
Бисӯзон беҳи ўро!

Савол ва супориш

1. Падар аз чӣ ифтихор мекунад?
2. Муҳаббату самимияти падарон ба фарзандон дар шеър чӣ гуна ифода ёфтааст?
3. Падар чӣ орзу кардааст?
4. Дар тарбияи фарзанд падарон чӣ вазифаро бояд адо кунанд?
5. Хулосаатонро пиромуни ин пораи шеър баён кунед.
6. Дар бораи падарони худ нақл кунед.

МУЪМИН ҚАНОАТ

Шоири Халкии Тоҷикистон Муъмин Қаноат соли 1932 дар деҳаи Курговади ноҳияи Қалъаи Хуми Вилояти Автономии Кӯхистони Бадахшон таваллуд ёфтааст. Пас аз хатми мактаби миёна соли 1951 ба факултаи таъриху филологияи Университети давлатии Тоҷикистон дохил мешавад.

Шавқу ҳаваси эҷоди шеър хеле бармаҳал дар вучуди Муъминшоҳ пайдо шуда буд. Таҳсил дар Университет ва сипас кор дар маҷаллаи «Садои Шарқ» ба ҷашмаи илҳами ӯ чӯшу сафо бахшиданд.

Муъмин Қаноат шеърро дostonҳои бисёре навиштааст. Машҳуртарин дostonҳои шоир «Сурӯши Сталинград», «Тоҷикистон-исми ман», «Мавҷҳои Днепр» ва «Ғахвораи Сино» мебошанд.

Шоир барои эҷоди ин дostonҳо бо ҷоизаҳои ба номи Рӯдакӣ ва Давлатӣ қадр карда шудааст.

«Мавҷҳои Днепр», ки порчаҳои ҷудогонан он ба мутолиа пешбарӣ карда шудаанд, аз зумраи дostonҳои басо ҷозибу пурқуввати Муъмин Қаноат ба шумор мераванд.

Дoston бо эҳсосоти волои ватандӯстӣ ва садокати бародарӣ эҷод гардида, дар ҳар мавҷи он як лаҳза, воқеа ва ҳастии зиндагии рангини одамии акс ёфтааст.

МАВҶҲОИ ДНЕПР

МАВҶ ДАР САҲРО

Мавҷро оё ба саҳро дидаӣ?
Шарфаи онро магар бишнидаӣ?
Дидаӣ укёнуси беобро,
Мавҷҳои хушки нилитобро¹?...

¹ Нилитоб – кабуд, осмонранг.

Ман чунин баҳри ачибро дидаам,
Дар сари ҳар мавҷ дил варзидаам.
Буд ин баҳри кабудӣ беканор,
Дар канори Украинаи номдор.
Мавҷи кулзум¹, мавҷи гандум буд он,
Ризки мардум, нони мардум буд он.
Мешиносам, мешиносам бӯи он,
Бӯи ширин, бӯи дерин – бӯи нон.
Ман зи хурдӣ баҳра аз он бурдаам,
Дар Бадахшон аз ҳамин нон хӯрдаам.
Ҳаст дар ёдам, ки ногаҳ ҷанг шуд,
Роҳи ин мавҷи саховат банд шуд,
Нон баробар шуд ба ҷони одамӣ,
Рафт лаззат аз даҳони одамӣ...

Савол ва сунорин

1. Ин порчаи шеърро хонда мазмунашро нақл кунед.
2. Сабаби «баста шудани роҳи саховат»-ро маънидод кунед.
3. Бигӯед, ки худӣ шумо чунин айёмро дар ягон ҷой дидаед?
4. Порчаи мазкурро аз ёд кунед.
5. Фикр кунед, ки тахти калимаи «Мавҷ» чӣ дар назар дошта шудааст.

Ҳис мекардем, дар он солҳо,
Аз тани мо буд узви мо чудо.
Баъд мавҷи лашкари бебоки мо,
Рӯфт садди² хасмро аз хоки мо.
Мавҷи ин дарё зи нав озод шуд,
Боз мардум сер, мулк обод шуд.
Донаи хайри ҳамин саҳрои пок,
Сабз шуд андар биёбони казоқ...
Ман ба ҳар мавҷи маҳини ин замин
Боз дидам мавҷҳои Украин...

¹ Кулзум – баҳр.

² Садд – монеа.

Украина! мавчи ту, эҳсон¹ ту,
Ҳосили сарпанчаи деҳкони ту,
То Душанбею Қазоқистон расид,
Нони гандум, куввату дармон расид.
Ҷунбиши дарёст – рафтори шумо,
Мавҷхою мавҷхою мавҷхо!...

Савол ва супориш

1. Мехри шоир нисбати халқи Украина дар кадом мисраъхо ва чӣ навъ ифода гаштааст?
2. Оё калимаи «мавҷ»-ро ба калимаи «нон» ҳаммаънос ҳисобидан мумкин аст? Чаро?
3. Дар бораи нони гандум ҳикоя кунед.
4. «Рӯфта шудани садди душман»-ро шарҳ диҳед.
5. Ин «мавҷ» чӣ гуна дар Қазоқистону Тоҷикистон пайдо шуд?
6. Шоир дар кадом мисраъхо миннатдории худро ба Украина арз мекунад, онҳоро ифоданок хонед.
7. Порчаи мазкурро ба таври бадеӣ хонед.

МАВЧИ ОДАМ

*Ба хотираи Қаҳрамони Иттифоқи
Советӣ Саидқул Турдиев*

... Днепр!

Ҳаст дар ёдат магар он соли сели оташин,
Мавҷҳои одамин монанди сели оҳанин,
Омаду дар мавҷҳои банд шуд.
Як тараф урдуи мо роҳи гузар мекофтӣ,
Як тараф тири адӯ тӯри ачал мебофтӣ,
Мегузаштӣ аз миёни як замину ду замон.
Ногаҳон тоҷикписар худро ба оғушат фиканд,
Шарфаи тири адӯ гардид ин соат дучанд,
Мавҷҳои гашт аммо ҷавшани² ҷони ҷавон.

¹ Эҳсон – некӯӣ, лутфу марҳамат.

² Ҷавшан – як навъ либоси ҷангии оҳанин.

Аз пайи ӯ ротаи ӯ сӯи он соҳил шитофт,
Садди оҳан, садди оташ, садди хороро шикофт,
То ба он соҳил нахустин роҳи дарёро кушод,
Пораи хоки туро бигрифт аз чанги адӯ
Аз газаб лабрез шуд, гӯё дили танги адӯ,
Чашмро пӯшида аз тӯпу туфанги бешумор.
Тири дунёро ба рӯи пахлавонон рехтанд,
Оби дарё, хоки сохилро ба элак бехтанд.

Савол ва супориш

1. Дар порчаи боло кадом вазъияти чанг инъикос шудааст?
Ин ходиса дар кучо рӯй додааст?
2. Кӣ аввалин шуда аз дарё гузашт?
3. Қаҳру газаби душманро шоир дар кадом мисраъҳо баён кардааст?
4. Обу хокро ба элак бехтан чӣ маъно дорад?
5. Порчаи болоро аз ёд кунед.
6. Ба тарзи бадеӣ кироат кардани оиро омӯzed.

То дами субҳ аз дусад чон панҷ чони зинда монд,
Панҷ одам дар канорат ҳамчу дил поянда монд;
Пушт-обу пеш-оташ, аз ҳаво борони тир,
Дар миёни обу оташ панҷ фарзанди далер,
Тан ба тан бо лашкаре чангид ... Овах, ногаҳон
Тири душман аз билети сурх аз чавшан гузашт,
Аз дили пурхашми тоҷик аз дами оҳан гузашт,
Ҳаст дар ёдат, чӣ сон афтонд ӯро бар замин?
«Воҳ, модар!» гуфтаю хоки туро оғӯш кард,
Лаҳзае модар-замин қалби чавонро гӯш кард;
Даргузашт ӯ... Дар ҳамин дам лашкар аз дарё гузашт.
Байраки оғуштаи хунро зи нав бардоштанд,
Ҳамчу машғал, раҳнамо болои сар афроштанд,
Ҳар диле мезад ба зарби «Интиқому интиқом!»
Шуд ҳамон як пораи хоки Ватан- маъвои ӯ.
Манзили бо нақди чон бигрифтаи ӯ, чои ӯ.
Манзилеро, ки хама бо чон харидорем мо.

Эй Днепр! Солҳо аз пеши манзил меравӣ,
Гӯй охир, аз чӣ ин сон сӯи соҳил медавӣ?
Гуфт бар ман ба забони мавҷҳои безабон:
«То бигирам ин дили ҷовидро дар канори мавҷҳо»...
Зикри¹ бисёрест дар савти² шумо,
Мавҷҳою мавҷҳою мавҷҳо!...

Савол ва сунорини

- 1 Сахтнин мубориза ва муҳориба чӣ сон буд?
- 2 Дар он ҳарбу зарб чанд кас нобуд шуд?
- 3 Вақте ки ба синаи тоҷикшисар тир расид, ӯ чӣ гуфту чӣ кард?
- 4.Натиҷаи чунин қурбонӣ оё галабаи аскарони моро таъмин намуд?
- 5.Шеърро якчанд маротиба қироат кунед.
- 6.Шеър ба Саидкул Турдиев бахшида шудааст. Дар боран ӯ маълумот пайдо кунед.

МАВҶИ БАРОДАРИ

Ба дида нақши рӯи ту, ба гӯш гуфтугӯи ту,
Ҳанӯз аз димоғи ман нарафтааст бӯи ту.
Ба ҷои дур меравад дилам ҳамеша сӯи ту,
Шудам калону омадам кунун ба ҷустуҷӯи ту,
Бародарам, бародари ба ҷону дил баробарам!
Замини Украинаро зи сару бар кадам задам,
Ба ҳар диёр дар задам, ба ҳар мазор дам задам,
Зи лавҳаҳои мраммарин ба хирс ҷуста номи ту,
Бикофтам, наёфтам нишони ноаёни ту,
Бародарам, бародари ба ҷону дил баробарам!
Замони кӯдакии ман ту аз ҳама калон будӣ,
Миёни аҳли деҳи мо ҷавони паҳлавон будӣ,
Ҷанори соябон будӣ, мадори хонадон будӣ,
Вале зи хоксориат ба ҷашм ноаён будӣ,

¹ Зикр – ёд кардан, ба забон овардан, гуфтаҳо, қайдҳо.

² Савт – садо, овоз.

Бародарам, бародари ба чону дил баробарам!
 Бигӯ, кани мазори ту, мазори хоксори ту?
 Ба вақти захми охирин кӣ буд дар канори ту?
 Даме фигодӣ¹ бар замин, кӣ буд такядори ту?
 Кӣ буд дар нигоҳи ту, ба чашми интизори ту?
 Бародарам, бародари ба чону дил баробарам!
 Ба вақти чустучӯи ман ба сӯи ман, ба рӯи ман
 Кушода буд ҳар даре, ба ҳар даре бародаре,
 Агар туро наёфтам, биёфтам дар ин макон,
 Ҳазорҳо бародарон, бародарии ҷовидон,
 Бародарам, бародари ба чону дил баробарам!
 Ба ҳар диле ки во шавад, маро ба сина ҷо шавад.
 Ба ҳар нигоҳи беғаше, ки нури дидаҳо шавад,
 Ба хандаҳои гамбарор – ҷу мавҷҳои беқарор,
 Нигоҳи туст ошкор, ҳаёти туст пойдор,
 Бародарам, бародари ба чону дил баробарам.

Савол ва супориш

1. Шеърро бодиккат хонед ва маънидод намоед.
2. Бигӯед, ки шоир дар байти:

Агар туро наёфтам, биёфтам дар ин макон,
 Ҳазорҳо бародарон, бародарии ҷовидон.

чиро дар назар дорад?

3. Гӯед, ки шоир ба чустучӯи бародари шахидаш ба кучоҳо рафтааст?
3. Чустучӯҳо дар хоки Украина ба шоир чӣ натиҷа додааст?
4. Шеърро ба таври бадеӣ хонед ва аз бар кунед.
5. Мувофиқи мазмуни ҳамаи порчаҳои мутолиашуда нақли муфассал нависед, ки мавҷҳо дар маркази диққат бошанд.

¹ Фитодӣ – афтодӣ.

ЧУМЪА ОДИНА

Чумъа Одина аз нависандагони сохибзавки тоҷик аст. Ӯ соли 1930 дар деҳаи Некноти ноҳияи Панҷакент ба дунё омадааст.

Аввалин навиштаҳояш солҳои шастум ба таърифи расидаанд. Повести «Иншо дар мавзӯи озод» (соли 1974), романи «Гузашти айём» (соли 1978) ва як силсила ҳикояву очерк ва қиссаҳо ба қалами ӯ тааллуқ доранд.

Чумъа Одина тарҷумон низ буд. Асарҳои Н. Тихонов, Я. Гашек, С. Алӣ, Г. Кирх, И. Шамякин, Г. Марков ва дигаронро хонандагони тоҷик дар тарҷумаи ин нависандаи хушсалиқа хондаанд. Чумъа Одина соли 1982 аз олам ҷашм пӯшидааст.

Қиссаи «Иншо дар мавзӯи озод» аз марғубтарин ва писандидатарин асарҳои адабиёт аст. Нависанда зимни ин қисса гуфтанист, ки танбалӣ, фиребгарӣ, ошнобозӣ аз бадтарин ҳислатҳои инсонӣ мебошанд.

«ИНШО ДАР МАВЗӢИ ОЗОД»

Шитоб мекардам. Соатам ба ду наздик мешуд. Нолоҳ ҷашмам ба Аҳмади Зарду Нодири афтод. Ҳайрон шудам. Охир, то саршавии дарс андаке мондааст, онҳо бошанд, ба қаҳвахона рафта истодаанд! Бинобар ин ба соатам бовар накарда, ба соати пештоқи бемористон назар афкандам. Дувоздаҳу чоряк. Қин занад ин соати маро! Гоҳ чун аспӣ тозӣ медаваду гоҳ чун хари ланг базӯр мегардад! Тарбузам аз бағалам афтид, - кайфам парид. Худро чунон ҳис мекардам, ки гӯё бар сарам як сатил оби хунук рехта бошанд. Қариб ду соат вақти холӣ дорам. Акнун ба кучо равам, чӣ кор кунам?

Дар аввал мехостам ба хона баргардам, баъд фикр кардам, ки то бо троллейбус савор мешавам, то ба хонаамон меравам, ки қариб ними соат мегузарам, барои бозгашт боз ҳамин қадар лозим. Ҳамагӣ панҷ дақиқа мемурад. Барои панҷ дақиқа ба хона баргаштанам намеарзад. Бинобар ин қадамро суст кардам. Акнун ба шитобу таъҷил эҳтиёҷ набуд. Ба фикр фуру рафтам. Вақтҳои охир ба ман тез-тез ҳолати аҷиб рӯй медиҳад: ҳамин ки охира-охира қадам мондам, дар майнаам фикрҳои мучмалу берабти бисёре пайдо шуда, маро саҳт азоб медиҳанд.

Вақте ки хурд будам, орзу мекардам, ки тезтар қалон шавам, ақаллан ба талабаҳои синфҳои ҳашту даҳ расида гирам. Ана акнун қалон шудам, 18-ро пур карда ба назда қадам мондам, мӯйлаб баровардам, мӯйлабамро ҳафтае ду маротиба метарошам, аммо аз қалон шуданам қандон хурсанд нестам. Зани ҳамсои дасти ростӣ мо – Эргашбиби мегӯяд, ки ман «мардаки қапкақалон» барин гафтам шудаам ва акнун аз ман гурехтан, яъне рӯй пӯшидан лозим будааст. Ана он саволҳои, ки майнаи маро гиҷ мекунанд: чаро ба вай, ба қампири қариб шастсола, аз ман рӯй паноҳ қарданаш лозим будааст? Чаро ҳамин қадар сол лозим набуду акнун лозим шуда монд? Охир, мо қариб даҳ сол боз ҳамсои! Хайр, гӯр ба сараш, аз ман рӯй пӯшад, пӯшидан гирад. Як умр рӯяшро набинам ҳам, заррае ҳафа намешавам...

Маро дар вақтҳои охир дигар масъалаҳо азоб медиҳанд. Масалан, чаро падари ман падари Зарифи Муш барин қарроҳ ва ё падари Аброри Балон барин мудирӣ база не? Чаро вай танҳо қорғари оддӣ заводи хишт? Шароит надошт? Чаро шароит надошт? Падари Мушу падари Балон ба падари ман ҳамсоланд. Пас, чаро онҳо шароит доштанду падари ман не? Пас падари Балону падари Муш аз падари ман боқилтар будаанд? Пас чаро ман аз Балону Зарифи Муш бехтар меҳонам? Пас чаро гандум қорӣ, гандум меҳӯяду қав қорӣ қав, меҳӯяд? Хайр, ин саволҳо ро бе қавоб ҳам мондан мумкин.

Акнун як назар баҳти маро тамошо қунед. Мисол, мақтабҳои миёна боз даҳсола шуданд. Акнун талабаҳои

синфҳои дах ҳам баробари мо, талабаҳои синфи ёздах, мактаби миёнаро тамои мекунаду баробари мо номаи камол мегиранд, баробари мо ба мактабҳои оли ариза медаханд. Ин аз холо моро ба тахлука андохта истодааст. Соли гузашта қариб нисфи тамоикунадагони мактаби мо ба мактабҳои оли дохил шуда натавонистанд. Ҳатто ду талабаи бо медали тилло тамои кардагӣ ҳам. Дар ин бора мухбире дар яке аз рӯзномаҳои марказӣ мақолае навишта, муаллимон ва аълочиёни моро хуб шарманда кард. Муаллимони мо меғӯянд, ки ин кори мухбир аҳмақист, чунки аълочиён ҳам монанди дигарон рагу хун доранд, бинобар ин мумкин аст, ки саросема шуда ба саволҳои имтиҳонгиранда дуруст ҷавоб дода натавониста бошанд. Аз ин воқеаи таассуфовар хулосаҳои бисёр чуқур баровардан ва коллективи муаллимони мактаби мо барин мактаби калон ва обрӯмандро бадном кардан дуруст нест. Боз кӣ медонад?

Ман панҷ соли охир танҳо бо баҳои панҷ мехонам. Ҳамаи муаллимаҳо меғӯянд, ки мактабро ҳатман бо медали тилло тамои хоҳам кард, аммо вақтҳои охир медал гирифтани намехоҳам, аниқтараш аз медал гирифтани метарсам. Умуман, ин медал ба ман чӣ лозим? Барои медалдорони соли гузашта барин шарманда шудан? Аз шарм ба Қазоқистон, ба қадом як совхозии навбунёд гурехта рафтанд. Агар онҳо медал намедоштанд, гапе намешуд. Ҳар сол ҳазорҳо нафар аз имтиҳонҳои қабул афтида истодаанд! Бинобар ин чандин вақт боз ин фикр маро азоб медахад. Агар ман мактабро бо медал тамои кунам, дар вақти ба мактаби оли дохил шудан аз «мусоҳиба» нагузарам ва ноилоҷ ҳамроҳи хама, «аз рӯи қоидаи умумӣ» имтиҳон медахам ва ҳатман баҳои ду ва ё се мегирам. Баъд хама дар кӯчаи пасткӯчаҳо бо ангушташон ба ман ишора карда меғӯянд, ки ана, хӯ вай бача, мактаби миёнаро бо медал тамои карду аз имтиҳони қабул афтид.

Аз афти қор, бо ошнобозӣ медал гирифтагӣ! Мумкин аст, ки ягон мухбир дар ягон рӯзнома дар ин бора мақола навишта, маро ва муаллимаҳои азизамро, ки барои таълиму тарбияи ману шарикдарсонам бисе заҳмат кашидаанд,

шарманда кунанд. Не, ба ман медал лозим нест. Ҳамту, баробари ҳама мактабро тамоm кунам бас! Бинобар ин ба дарсҳо он қадар аҳамият намедодагӣ шудам. Ҳа, на панҷ, балки сеvu чор гирам ҳам, мешавад. Муаллимҳоямон баъд аз ҷавоби ман хеле вақт сар мечунбонанд, оҳ мекашанд ва бо гаассуф «Ба шумо чӣ шуд? Ҳай, ҳай рафик Ҳакимов, умеди мо аз шумо ин набуд!» - мегӯянд дар журнал боз як «панҷ» мемонанд ё ба журнал ҳеч чиз намонда таъкид мекунанд, ки боз тайёр карда биёям, дар дарси оянда боз мепурсанд. Маълум мешавад, ки қонуни инерсия дар ин ҷо таъсир доштааст. Оё шумо аз физикаи синфи нӯҳ қонуни инерсияро медонед? Оё шумо медонед, ки чаро автомобил ва ё поездро якбора тормоз дода нигоҳ доштан душвор аст? Ин ҳама ба қонуни инерсия вобаста аст! Ана ҳамин хел ба аълоҷӣ якбора сеvu чорхон шудан душвор будааст, чунки дар ин ҷо ҳам қонуни инерсия амал мекардааст.

Савол ва супориш

1. Аз сарсатри аввал чиро фаҳмидед, нақл карда диҳед.
2. Чаро Ҳакимов падари худро нисбати падарони ҳамсинфонаш паст мешуморад?
3. Барои чӣ ӯ медал гирифта намехост? Фикратонро гӯед.
4. Ба ақидани шумо он фикру ақидаҳое, ки дар майнаи қаҳрамони қисса пайдо шудаанд, ҳамааш дурустанд?
5. Хулосатонро роҷеъ ба ин порча баён кунед.

Имсол ба назарам баҳор хеле серборон омад. Ман ин фикрамро ба Кабӯтари Дубома гуфтам. Вай китфонашро дарҳам кашида бо тамасхур гуфт:

– Имсол ҳам баҳор ҳарсола барин, ҳатто камборонтар. Ту ки имсол плаш надорӣ, ба назарат ҳамин хел менамояд. Соли гузашта плаши ман барин плаши нави хитойӣ доштӣ, ку? Кучо шуд?

Дар ҳақиқат соли гузашта плаши нави хитойӣ доштам. Тобистон, дар вақти таътил дар сохтмони заводи нуриҳои маъдани Қӯргонтеппа якуним моҳ қор карда, камтар пул

пасандоз карда будам. Гумон мекардам, ки Балон ба пули худам плаш ёфта медихад. Тирамоҳ андак пеш аз саршавии боронгарӣ, плаши кӯхнаамро ба додарам Валимуҳаммад додам. Балон илтимоси маро рӯирост рад накард, имрӯзу фардо гуфта то ҳоло кашол дода гаштааст. Акнун плашаш сарашро хӯрад. Ба қарибӣ фасли боронгарӣ ҳам мегузарад, тобистон мешавад.

Бале, гапи Кабӯтари Дубома дуруст аст. Ман, ки плаш надорам, баҳор ба назарам сероборон менамояд. Аммо ба назари Балон, Калла ва Рачаби Тилло, ки плаши балонӣ доранд, баҳор камборон менамояд. Онҳо ҳатто дар рӯзҳои офтобӣ ҳам плаш пӯшида мегарданд...

Мо, талабагони синфҳои ёздаҳ хабари боз даҳсола шудани мактабҳои ёздаҳсоларо шунида хеле хафа шудем, аммо талабаҳои синфҳои даҳ баръакс хеле хурсанд, чунки онҳо ҳам баробари мо, баробари бачаҳои, ки як ё ду сол калонтаранд, номаи камол хоҳанд гирифт. Агар мо ба ҷои талабаҳои синфҳои даҳум мешудем, низ хурсандӣ мекардем? Ҳа, ба фикрам аксарияти мо ҳамин хел мекардем. Пас, ҳар як кас ба ҳар як ҳодиса аз мавқеи худ, аз рӯи манфиати худ баҳо медихад? Чӣ хеле Аҳмади Калла мегӯяд, ҳар кас бо доғи худ месӯзад! Ҳа, ҳамин хел барин.

Кабӯтари Дубома бачаи қобилу ҳалим аст. Вай танҳо се сол боз ҳамроҳи мо мехонад. Пештар дар қадом як деҳани дурдасти райони Сари Осиё ҳамроҳи бобояш зиндагӣ мекардааст. То қарибӣ дар синфи мо як вай белақаб буд. Азбаски Шарифҷон дар синфамон одами нисбатан нав буд ва ҳалиму қобилакак буд, мо аз лақабмонӣ худдорӣ мекардем. Ба қарибӣ ман, Калла, Македон ва Муш аз забони Шарифҷон қиссаи аҷоибро шунем.

Модари Шарифҷон хеле барвакт дар синни шонздаҳсолагӣ, бо амакбачаи худаш, ки аз ӯ даҳ сол калон будааст, издивоҷ мекунад. Баъд аз як сол Шарифҷон таваллуд мешавад. Рӯзе падараш аз кори сахро саҳт мондаву шалпар шуда, ба хонааш бармегардаду ба завчааш мегӯяд: «Думи барзаговро тоб дода гаштан ба дилам зад. Ман маълумоти миёна дорам!

Агар ту розӣ бошӣ, ба Душанбе рафта хонаму одам шуда мебиёям! Ҳамагӣ чор сол! Ин ҳеч гап не, Душанбе наздик. Тез-тез ба наздатон омада меистам». Модари Шарифҷон розӣ мешавад ва ба колхоз даромада кор мекунад, то ки маишати писару падаршӯи пирашро таъмин кунад ва ба шавҳари донишҷӯяш ҳам каму беш пул фиристода истад. Аз байн чор сол мегузарад, падари Шарифҷон институтро тамоm мекунаду дар ҳуди Душанбе ба кор таъин мешавад ва баъд зану писарчаашро ба наздаш кӯчонда меорад, аммо завҷааш зуд одатҳои кишлоқиашро партофта, ба монанди занони шаҳрӣ либос пӯшидан, ба квартира нигоҳубин намудан ва дар тӯю маъракаҳо озодона сӯҳбат карданро ёд гирифта наметавонад, бинобар ин ҳам падари Шарифҷон аз ҳамсояву рафиконаш шарм карда, бо баҳонае зану писарчаашро боз ба зодгоҳашон, ба назди падараш бурда мемонад ва дере нагузашта ба як беваи «маълумотдор» хонадор мешавад. Модари Шарифҷон инро шунида саҳт ба шӯр меояд:

– Ҳа-а, ман бесавод будем? – мегӯяд. – На ба квартира нигоҳубин карда метавониستم на одам барин либос пӯшидан? Ҳоло ман ба вай, номард, чӣ хел одам буданамро нишон медиҳам!

Вай баъзе чизҳоиашро фурухта пул мекунаду писарчаашро ба бобояш супурда рост ба Душанбе ба омӯзишгоҳи тиббӣ меояд. Дар ин ҷо, дар курси сеюм бо як муаллимашон издивоҷ мекунад.

Ана хоҳари шафқат Мехринисо Ашрафӣ чӣ хел одам будаанд!

Ман модари Шарифҷонро нагз мешинохтам, - онҳоро се-чор бор ҳамроҳ дар кӯча ва як бор дар хонаи Асрорино, ки бо онҳо ҳамдиёр будаанд, дида будам, вале асло гумон намекардам, ки духтур Ашрафӣ падари Шарифҷон нест. Ҳоло Мехринисо - апа дар бобати либоспӯшӣ ва маъракаорой ҳар хел занҳои соҳибмаълумотро бо як нӯл мезанад. Агар ман модари Шарифҷон будани ӯро намедонистам, гумон мекардам, ки ягон ҷавонзани шаҳрии олуфтасатанг аст ва синнаш аз 25-26 камтар асту бештар нест.

- Ба Душанбе омадаму аз омаданам пушаймон, - гуфт Шарифчон дар охири наклаш.

Ману Калла хомӯш будем. Муш, ки дониستاني асрори оилави одамонро хеле дӯст медорад ва ба накли Шарифчон гӯшашро сик карда гӯш мекард, пурсид:

- Барои чӣ? Магар шаҳри мо ба ту маъкул нашуд?

- Не, не, Душанбе ба ман маъкул, шаҳри тозаву озода, сердолу дарахт.

- Пас, барои чӣ пушаймонӣ?

- Чунки худро на дар хонаи падарам нағз ҳис карда метавонаму на дар хонаи модарам. Падарам аз зани дуюмашон ҳашт фарзанд доранд ва модарам аз шавҳари дуюмашон се нафар. Ба ҳамин тариқ, ман ду падар, ду модар ва ёздаҳ хоҳарчаву додарча дорам, аммо ягон нафари онҳо маро нағз намебинанд. Ман барои ҳамин дубома, туфайлихӯр ва бегона. Агар ягон чиз лозим шавад, ба назди падарам оям: «Сездаҳ сол алимент додам бас, акнун назди модарат рав, ман ҳашт фарзанд дорам, аёлманд ҳастам, базӯр зиндагиамро нӯг ба нӯг карда истодаам» мегӯяд. Агар ба назди модарам оям, «ба назди падари босаводат рав», мегӯяд ва чунон падарамро дашном медиҳад, ки гӯшҳоям қулф мезананд. Хулласи калом, ман кабӯтари дубома барин, аммо на дар инаш манзил гирифта метавонаму на дар онаш! Ҷои хоби муайян ҳам надорам. Гоҳ дар хонаи модарам, гоҳ дар хонаи падарам ва гоҳ дар хонаи Асрорино...

Савол ва супориш

1. Матиро кироат кунед.

2. Шарифчон ба рафиқонаш дар боран чӣ накли ачиб кард?

3. Оид ба рафтори падару модари Шарифчон чӣ мегӯед?

4. Дар атрофи қисмати Шарифчон баҳс ташкил намоед.

Ман шонздаҳ рӯз боз кор мекунам. Дар ин муддат хеле чизҳоро фаҳмида гирифтаам. Фаҳмидам, ки дар ин ҷо, дар автобаза ҳам, чун дар мактаби мо баъзеҳо лақаб доштаанд.

Масалан, лақаби ҳамхонаи ман Нур Алиев «Инженер» будааст. Ман ўро Хочаи Соатпараст меномам. Вай аз ин хафа намешавад, – фақат табассум мекунад. Нур умуман аз ҳеч кас ва ҳеч чиз хафа намешавад. Масалан, бригадири мо вақти кор ўро ба наздаш чеғ мезанаду ба дасташ як сўм дода мегўяд:

– Инженер, хаво гарм барин. Рафта се шиша пиво намебиёри? Нур ҳарфе нагуфта, ба буфет меравад.

Ё худ харрот Нозим-ака, ки бо ў пахлу ба пахлу кор мекунад, дастгоҳашро нигоҳ дошта мегўяд:

– Инженер, носи ман тамош шуд. Ту бачаи чакқон, рафта ба ман як пачка сигарет намебиёри?

Инженер аз дасти Нозим-ака пулро мегираду боз ба буфет меравад.

Агар ман ба ҷои ў мешудам, мураам ҳам, ин корро намекардам. Чӣ, ман ба онҳо хизматгор? Чӣ хеле ки Эргашбиби шофёри Абулхорисов Абўро мегўяд – «югурдак».

Ман боре ин матлабро ба Инженер гуфтам. Вай хандида мегўяд, ки дар дунё ҳурмат ва хурду калон гуфтани гапҳо ҳастанд. Чин занад ин хел иззату ҳурматро! Охир ин таҳқир – ку! Инженер боз механдад, мегўяд, ки гапи аз худ калонро гардонад, аз рӯи одоб нест. Сабил монад чунин одоб! Магар кори бригадиру Низом-ака аз рӯи одоб аст? Инженер боз хандакунон мегўяд, ки онҳо аз ў калонтаранд ва ба ин ҳақ доранд.

Маълум мешавад, ки тасаввуроти мо ё худ чи хеле ки Калла мегуфт, тафаҳхуми мо, дар бораи одоб гуногун будааст? Он чизеро, ки ман таҳқир ва поймол кардани гузашти нафс мениндорам, Инженер хушодобӣ мешуморад? Пас кадоми мо ҳақ ҳастем ва чӣ хеле ки Рачаби Тилло мегуфт, ку ҳақиқат? Ба фикрам, ҳақ ба ҷониби ман аст? Кӣ дӯғи худро турш гуфтааст? Шояд ҳақ ба ҷониби Инженер бошад? Чин занад каллаи бемағзи маро! Чаро дар каллаи ман танҳо ҷумлаҳои саволи пайдо мешаванд?

Кошкӣ тезтар рӯзи корӣ ба охир мерасид. Ин бегоҳӣ ба хонаамон меравам. Шонздаҳ рӯз боз падару модар ва додару хоҳарчаҳоямро надидаам! Онҳоро ёд кардам!

Имрӯз панҷ дақиқа пеш аз тамои шудани кор худи кассир шахсан ба устохонаи мо омада, маошамонро дод. Дар ним моҳ шаст сӯм кор кардаам. Бад не. Алҳол мешавад. Баъд мебинем...

Ба хона омадаму оббозӣ карда либосҳои тозаамро пӯшидам ва чил сӯм маошамро ба кеса андохта роҳи хонаамонро пеш гирифтаам. Дарро модарам кушод. Вай гӯё чандин сол надида саҳт пазмон шуда бошад, маро саҳт ба оғӯш кашида, гаштаву баргашта аз рӯям, гарданам ва пешонаам бӯса мекунад. Ҳа, модарҳо одамони ачиб будаанд, доимо оби чашмонашон тайёр! Ана ҳоло ҳам модарам сар то пой маро аз назар гузаронида ва ашки чашмонашро пок карда, мегӯяд, ки ман хеле хароб шудаам. Ба фикрам, ман хароб нашудаам, баръакс хеле фарбеҳ шудаам. Додару хоҳарчаҳоям парвона барин ба гирдам мегарданд. Ҳатто Валимуҳаммади баджавок ҳам омаду хиҷолатомез табассумкунон маро ба оғӯш кашида, аз рухсораам бӯсид. Маълум мешавад, ки гапҳои ба ман гуфтагашро ханӯз ҳам фаромӯш накардааст. Дар урфият мегӯянд, ки одам чӣ қадар дур бошад, ҳамон қадар азиз аст. Ин ҳақ асту рост. Ман инро дар амал санчида дидам, – то ҳол дар ёд надорам, ки аҳли хонаводаи мо нисбат ба ман ин қадар меҳрубониву ғамхорӣ зоҳир карда бошанд. Ана, падарам ҳам омаданд. Падарам бо ман чун марди ҳақиқӣ даст дода воҳӯрӣ карданду баъд ба ҳама гуфтанд:

– Барои чӣ дар дахлез истодаед? Ё Нурмуҳаммад барои аловгирӣ омадагӣ? Кани, ба хона даромадем.

Вакте ки ба хона даромада ба гирди миз нишастем, ман аз кесаам пулаамро бароварда ба модарам дароз кардам. Модарам нагирифт.

– Не, не, – гуфт ба сӯи ман даст афшонда. – Ба сару либосатмӣ, ягон чизи дигар-мӣ, сарф кардан гир. Ба мо пул лозим не. Худоро шукр...

– Гир, гир, – гуфт падарам бо табассуми мамнунона. – Гиру шукр кун, ки писари ту ҳам пулӯб шудааст. Ин дафъа гир, дафъаи дигар майлаш ба сарулибосаш сарф кунад, ҳар орзуе дошта бошад, кардан гирад, – баъд ба Валимуҳаммад рӯ оварда

фармон дод: – Ту, Валӣ давида рафта тағота гирифта биёр.

Валимуҳаммад часта аз ҷояш хесту ба сӯи дар равон шуд, аммо падарам ўро боз дошт.

– Исто гуфтагӣ барин аз пули акаат се сӯм гиру вақти бозгашт якто арақ харида биёр.

Абрӯвони модарам боло париданд, чунки падарам то ҳол арақ наменӯшид, ба ҳар ҳол, мо арақнӯшияшро надидаем. Падарам ин таачҷуби модарамро дида, бо лабханд ва оҳанги хазломез пурсид.

Ҳа, кампир, ба ту чӣ шуд? Беҳтараш хезу як оши нағз паз! Охир, писарат ба катори одамон даромадааст, пулб шудааст. Ба ғайр аз ин Адхамчон ҳам имрӯз ба хонаи мо меҳмон мешаванд. Ун кас инхелӣ чизхоро нағз мебинанд... Бинобар ин яқта лозим...

Модарам бо як кунчи лабаш табассумкунон аз ҷояш хесту ба ошхона рафт.

Модарам маро ба сари дастурхон даъват кард. Мо – се «мардак» ба хонаи калон гузаштем...

Савол ва супориш

1. Дар бораи ҳамкорони Нурмуҳаммад чӣ ақида доред?
2. Ба хонашон омада ҳамсӯхбат гаштани ўро бо падару модар баён кунед.
3. Чаро «Меҳнат-роҳат» мегӯянд? Хулосаатонро оид ба ин мақол гуфта диҳед.

Се сол гузашт. Ақл бовар намекунад. Бале, се сол гузашт. Дар ин муддат бисёр чизхоро ёд гирифтам. Ба қавли тағоям «баландию пастӣ ва гармию сардии дунёро дидам ва талхиву ширинии ҳаётро чашидам» ва се касбро аз худ кардам. Акнун ман харрот¹, мисгар ва шофёр шуда кор мекунам, тамоми районҳои республикаамонро бо чапми худ дидам, бо садҳо одамон ҳамсӯхбат шудам, «хом» будам, андаке «пухта» шудам, он масъалаҳое, ки се сол пеш майнаи маро машғул медоштанд

¹ Харрот – касе, ки чӯб метарошад.

ва ба назарам мушкилу пурасрор метофтанд, холо хело осон ва хатто соддалавхона менамоянд. Акнун хатто шарм медорам, ки як вақтҳо ба чунин чизҳо майнаи худро ва дигаронро гаранг карда мегаштам.

Имрӯз хонаи мо ба хонаи тороҷшудае¹ мемонад. Ин сахарӣ мо чизу чораи Нур Алиевро ба контейнер бор карда, ба бағоч супурдем, холо хона холи ва фарши он ифлосу пур аз когазпора. Нур Алиев акнун харрот не, балки инженери дипломдор аст. Вайро вазорат ба автобазаи зодгоҳаш саринженер таъин кард. Директорамон Нурро ба базаи худамон мудирӣ колонна таъин карданӣ шуд, қабул накард. Ман аз ҳукуки дӯстӣ ва рафоқат истифода карда, исрор кардам, ки Нур ин таклифро қабул кунад.

– Дар ин шаҳр чиро надидаам? – бо савол ҷавоб дод табассумкунон Нур. – Ба райони худамон меравам. Дар ин ҷо инженер бисёр, кадр надорад. Мефаҳмӣ? – Вай бо диққат ба чашми ман нигоҳ кард, гӯё ба ман ягон масъалаи душворфаҳмро фаҳмонда истода бошад ва танҳо баъд аз он ки ман ба аломати тасдиқ сар чунбондам, суханаширо давом дод: – Санг, ҳамон санге, ки дар кӯхистон кадре надорад, дар ҷои лозимиаш қимат аст. Дар ин ҷо ман, кӣ?. Ҳамагӣ мудирӣ колонна! Ба болои сарам саду як хӯчаин! Дар районамон ман ягона инженери маълумоти олидор!

Нурро ба холи худ гузошта ба рӯбучини хона ва ҷо ба ҷо кардани чизҳоям шурӯъ намудам. Ногоҳ чашмам ба иншое, ки се сол пеш эҷод карда будам, афтод. Ман онро аз байни китобҳо гирифта ба Нур, ки аз бекорӣ мутафаккирона ба тиреза нигоҳ карда меистод, дароз кардам. Боре ҷӣ хел ба милитсия афтодан ва иншо навиштанамо ба Нур накл карда будам, бинобар ин ӯ аз ин иншо огоҳ буд.

– Кани, кани ҳабсиёти² мулло Нурмуҳаммадро бинем. – Нур бо табассум иншои маро аз дастам гирифта ва рост истода ду-се саҳифаширо мутолиа карду баъд ба сӯи ошхона равон

¹ Торҷшуда – гораҷшуда.

² Ҳабсиёт – ишора ба ашъори Масъуди Саъди Салмон, ки дар зиндон навишта шудааст.

шуд. Ман фарши хонаи хоб ва дахлезро шустам, баъд ба магазин рафта барои хӯроки шом нону калбаса харида овардам. Вақте ки ба ошхона даромадам, Нур саҳифаи охирини иншоямро меҳонд.

- Ту бало будай! – гуфт Нур...

- Барои чӣ ба ҳеч кас нишон намедихӣ?

- Хайр, хафа нашав. Ман имрӯз меҳмони ту, – гуфт ӯ бо табассуми доимияш, – аз меҳмон хафа намешаванд...

Ман чӣ ҳам мегуфтам? Вай имрӯз дар ин хона меҳмон аст.

Нур ба дилам оташ андохту ба зодгоҳаш рафт. Ду ҳафта гаштаву баргашта иншоямро меҳонам, таҳриру тасҳех мекунам, – ба назарам торафт беҳтар менамояд. Имрӯз ба Раҳима нишон додам, ба вай ҳам маъқул. Чоп кунам-чӣ? Раҳима мегӯяд, ки то чоп накунонам, – то хонандагону аҳли адаб нахонанд, нағз ё бад буданаш чӣ хел маълум мешавад?

Ин маслиҳаташ бад набудагӣ барин. Дар ҳақиқат:

То мард сухан нагуфта бошад,

Айбу хунараш нухуфта бошад...

Модоме ки хонандагон ва аҳли адаб иншои маро нахондаанд, – модоме ки ман ба онҳо ҳарфе нагуфтаам, аз кучо медонанд, ки айби ман кадом асту хунарам кадом? Чин занад, боз чумлаи саволи?

Савол ва супориш

1. Чаро муаллиф дар матн «балавдию пасти ва гармию сардин дунёро дилам» гуфтааст?
2. Кадом ҳислатҳои Нурмуҳаммад дар иншо тасвир ёфта буданд? Иншо ба дасти кӣ афтаида монд?
3. Боз дар бораи мардию родмарди чӣ ҳо медонед?
4. Бо ёрии муаллим дар атрофи асар ва нақшаҳои он мувоҳида ташкил кунед.
5. Оё шумо низ чун Нурмуҳаммад дар атрофи масъалаҳои зиндагӣ фикр мекунад?
7. Дар бораи худ ва ё рафиқонатон ҳикоя нависед.

АДАБИЁТИ ХОРИҶА

МАРК ТВЕН

ШОҲЗОДА ВА ГАДО

МУЛОҚОТИ ТОМ БО ШОҲЗОДА

...Дар ду тарафи дарвозаи зарҳалӣ ду нафар аскарӣ қадбаланд хайкалвор беҳаракат истода буданд, ки сар то по чороинаҳои дурахшони пӯлодӣ дар бар доштанд. Дуртар як гурӯҳ деҳқонон ва бошандагони шаҳр боадаб истода умедвор буданд, ки шояд аз хонаводаи шоҳ касеро дида тавонанд. Фойтунҳои пурзебу зинат бо чанобони хушлибос, ки хизматгоронашон ҳам ҳамчунин либосҳои хуб дар бар доштанд, аз дарҳои гуногуни каср даромада мебароманд.

Томи хурдтараки бечора бо либосҳои дарида ва жанда ба тӯдаи тамошобинон наздик омада, охиста бо тарс аз назди посбонон гузашт; дилаш саҳт метапид ва дар он умеди пайдо мешуд. Ва ноҳост аз байни панҷараҳои зарҳалӣ манзараеро دید, ки кам монда буд аз хурсандӣ фарёд кунад. Дар он сӯи панҷара писараки зебо ва қадбаланде меистод, ки рӯй ва пӯсти баданаш аз бозӣ ва машқ қардан дар офтоб сурх-сурх буд. Либосҳои ҳарир ва атласи ӯ аз зиёдии сангҳои гаронбаҳо мисли оташ медурахшиданд, дар як пахлуяш шамшери хурде овезон буд, ки он ҳам бо сангҳои рангоранг орошта буд, дар пояш мӯзаи пошнасурх ва дар сараш кулоҳчаи сурхи зебо дошт, ки парҳои қанори он ба китфаш мефуроманд. Дар ҳузураш чанд нафар одамони хушлибос меистоданд, ки яқин хизматгоронаш буданд. Ин албатта шоҳзода аст, шоҳзодаи ҳақиқии зинда аст. Дар ин ҳеч чои шубҳа шуда наметавонад. Ниҳоят дуои писараки гадо қабул шуд ва ӯ ба матлабаш расид.

Акнун Том зуд-зуд нафас мегирифт ва чашмонаш аз ҳайрат ва шодӣ қалон кушода шуда будаанд. Дар ин вақт фикраш бо як орзу банд буд: мехост ба ин шоҳзода наздиктар рафта то сер шуданаш ӯро тамошо кунад. Пеш аз он ки чӣ қор

карда истодани худро фикр кунад, нохост ба панҷараҳо наздик шуд. Дар ин маврид як нафар аз аскарон аз дасти вай гирифта ўро чунон ба тарафи тўдаи даҳанялаҳои кишлок ва оворагардҳои шаҳри Лондон хаво дод, ки бачаи бечора гилдирак барин чарх зада ба замин афтид.

– Эй овора, хадди худатро бидон!

Тўдаи тамошобинон қоҳ-қоҳ зада ханда карданд, аммо шохзодаи чавон дав-давон ба пеши дарвоза омад ва аз газаб чашмонашро барқ занонда фарёд кард:

– Бо кадом чуръат ин бачаи бечораро азоб медиҳӣ? Ту чӣ ҳақ дорӣ, ки ба камтарин фуқарои падари ман ин гуна рафтор кунӣ? Дарро кушо ва бигузор ў дарун дарояд.

Дар як лаҳза тўдаи халқ кулоҳҳои худро аз сар гирифтанд ва аз шодӣ бо як овоз «Зинда бод шохзода Уэлский» гўён фарёд карданд.

Солдатҳо табарзинҳои худро бардошта, таъзим карда, дарҳоро кушоданд ва замоне, ки шохзодаи фақир бо либосҳои чулхундии худ аз пешашон гузашта, ба тарафи шохзодаи Давлатҳои Гарон рафт ва ба вай даст дароз кард, онҳо дубора таъзим карда сар фуруварданд.

– Ту, маълум мешавад, ки гуруснаӣ ва монда шудай, – гуфт Эдуард Тьюдор, – туро ранҷонда ва озор додаанд. Аз ақиб ман биё.

Тақрибан шаш нафар аз хизматгорони дарборӣ пеш-пеш давида рафтанд, гўё онҳо мехостанд ба кори шохзода мудохила карда, Томро ба қасри шохӣ нагузоранд.

Лекин шохзода бо як ҳаракати шохонаи дасти худ онҳоро аз худ дур намуд ва онон дар ҷои худ шах шуда монданд. Эдуард Томро дар қаср ба як хонаи хеле олие, ки он ҷоро кабинет-хонаи махсуси худаш меномид, даровард. Бо фармони ў дарҳол хўрок оварданд. Ин гуна хўрокхоро Том дар зиндагонии худ ҳаргиз надида, фақат дар бораи онҳо дар китобҳо хонда буд. Бо як эҳтиром ва муҳаббате, ки шоистаи шохзодагон аст, Эдуард хизматгоронашро аз хона баровард, ки бо нигоҳҳои мазамматкоронаи худ мехмони ўро ба хичолат наандозанд ва худаш дар пахлуи Том нишаста дар

вакти хӯрокхӯрӣ ба вай саволҳо дод:

- Номат чист, бача?

- Том Кенти, таксирам.

- Номи ачиб аст. Дар кучо истиқомат мекуни?

- Дар Сити, арз кунам ба хизмати шумо. Дар маҳаллаи Саркутҳо, дар пушти растаи Пурхӯрон.

- Маҳаллаи Саркутҳо. Боз як номи ачиб. Падару модар дорӣ?

- Падару модар дорам, як модаркалон ҳам дорам, ки агар гуноҳ карда бошам, Худованд аз гуноҳам гузарад, - ўро ҳеч чашми дидан надорам... Ду хоҳар ҳам дорам, ки аз як шикам зоида шудаанд. Номи яке Нен ва дигаре Бет аст.

- Афти кор модаркалонат ба ту меҳрубон нест? - Ў ба ҳеч кас меҳрубон нест, арз кунам ба хизмати ҳумоюни шумо. Дар дилаш аз меҳру муҳаббат асло асаре нест ва мудом бадӣ мекунад.

- Ў туро меранҷонад?

- Фақат замоне, ки меҳобад ва ё бо нӯшидани шароб акли худро гум мекунад, маро намеранҷонад. Аммо ҳамин ки хушёр шуд, маро дучанд зиёдтар мезанад.

Чашмони шохзодаи хурд аз шиддат ғазаб дурахшиданд.

- Чӣ тавр мезанад? - фарёд кард ў.

- Бале, арз ба ҳузури чаноби шумо.

- Туро, бо вучуди ин ки як бачаи лоғар ва хароб хастӣ, боз ҳам мезанад? Гӯш кун, пеш аз он ки имрӯз шаб шавад, ўро дастгир намуда ба зиндони Тауэр меандозанд. Падари ман шох ва хукмаш ба хама чиз равост.

- Чаноби оӣ, аз хотири мубораки худ фаромӯш накунед, ки ў як одами ҳақир ва паст аст ва ҳол он ки зиндони Тауэр маҳсус ба маҳбусони олидарача мебошад.

- Рост гуфтӣ. Ман иро ба хотир наоварда будам. Ман чӣ навъ ҷазо додани ўро фикр мекунам. Хуб, рафтори падарат чӣ гуна аст?

- Ў аз модаркалонам монандӣ надорад, таксирам.

- Маълум мешавад, ки хамаи падарон як навъ будаанд. Хулку хислати падари ман ҳам чандон мулоим ва хуб нест.

Дастӣ ӯ хеле вазнин аст, аммо онро ба тарафи ман дароз намекунад. Лекин росташро гӯям, аз дашном худдорӣ намекунад. – Хуб, бигӯ, ки модарат бо ту чӣ гуна муомила мекунад?

– Ӯ хеле меҳрубон ва раҳмдил аст, шаҳриёр, ҳеч вақт ба ман ранҷ ва озор намерасонад. Нен ва Бет ҳам хеле меҳрубонанд.

– Онҳо чандсолаанд?

– Ҳар ду ҳам понздаҳсола, таксирам.

– Хоҳари ман леди Елизавета ҳам чордаҳсола аст. Леди Цен Грей – духтари тагоям бо ман ҳамсол аст, ҳар дуи онон ҳам меҳрубон ва мушфиканд, аммо хоҳари дигари ман – леди Мери симои хеле андӯхгине дорад, вале бигӯ, хоҳарони ту ҳам магар хизматгоронашонро аз хандидан манъ мекунанд? Он хоҳарони ман аз тарси гуноҳ ба хизматгоронашон иҷозат намедиханд, ки ханда кунанд.

– Хоҳарони ман, – ҳайрон шуда гуфт, – магар шумо хаёл мекунед, ки хоҳарони ман хизматгор доранд?

Шоҳзодаи хурд дақиқае ба фикр фуру рафта ба гадои хурд назар намуд ва баъд гуфт:

– Пас, бигӯ, онҳо бе хизматгор чӣ гуна зиндагонӣ мекунанд? Пас, шабҳо дар вақти кашидани либосҳояшон кӣ ба онҳо ёрӣ медиҳад? Пагоҳӣ, ки аз хоб хестанд, кӣ ба онҳо либос мепӯшонад?

– Ҳеч кас, таксирам. Магар шумо мехоҳед, ки онҳо шабона либосҳои худро кашидани мисли чорпоён барахна бихобанд?

– Бе либос? – ҳайрон шуд шоҳзода, – магар онҳо фақат яктой либос доранд?

– Шоҳзодаи азиз, аз ин зиёдтараш ба онҳо чӣ даркор аст? Охир онҳо фақат як бадан доранд.

– Суханони ачиб мегӯӣ. Ин хандаи маро бубахш, ман туро ранҷонданӣ набудам. Хоҳарони меҳрубони ту Нен ва Бет ба кадри даркорӣ либос ва хизматгор хоҳанд дошт, ба зудӣ ин кор мешавад. Фармон медиҳам, хазинадори ман гами онҳоро меҳӯрад. Ту хеле хуб ва ширин гап мезанӣ, магар хондаӣ ва савод дорӣ?

– Не таксирам, одами рахмдил Эндрью аз рӯи меҳрубонӣ ва илғифот хондани китобҳои худро ба ман омӯхтааст.

– Ту забони лотиниро медонӣ?

– Таксирам, ба гумонам, дониши ман дар ин бора хеле кам аст.

– Бихон азизам. Инҳо фақат дар аввал ба назар душвор менамоянд. Забони юнонӣ душвортар аст, аммо на лотиниву юнонӣ ва на забонҳои дигар барои хоҳарам Елизавета ва духтари тағоям ҳеч душворӣ намекунанд. Ту ба забони бегона чӣ гуна гуфтугӯ кардани ин духтаракони ҷавонро агар мешунидӣ! Хуб, акнун дар бораи маҳаллаи Саркутҳои худатон гап зан. Дар он ҷо зиндагии ту ба хушӣ мегузарад?

– Агар шикам сер бошад, ба хушӣ мегузарад, таксирам. Ба мо Панҷ ва Ҷенидро ва ҳамчунин маймунҳоро нишон медиханд. Оҳ, онҳо чӣ қадар хуш ва масхараомезанд, либосҳои рангоранг ва хандаовар доранд. Ба мо тамошоҳои дигар нишон медиханд; артистҳо бозӣ мекунанд, фарёд мекашанд бо ҳамдигар дастбагиребон мешаванд ва баъд якдигарро гӯё кушта мурдавор ба замин меафтанд, хеле ҳаловат дорад ва ба тамоми ин фақат як фартинг додан лозим аст, аммо баъзе вақтҳо ин фартингро ёфтани хеле душвор мешавад, арз кунам ба хизмати ҷаноби шумо.

– Боз бигӯ, ки чӣҳо ҳаст?

– Мо бачагон дар маҳаллаи ҳудамон баъзан худи шогирдҳо барин ба дастҳоямон ҷӯб гирифта бо ҳамдигар ҷанг мекунем.

Ҷашмони шохзода якбора дурахшиданд.

– Ман ҳам ин бозиро дӯст медорам. Хуб, боз бигӯ.

– Баъд, моён бозии дав-давакони мекунем, ки кӣ пеш мегузарад?

– Ин бозӣ ҳам ба ман маъқул аст, хуб баъд?

– Дар тобистон, таксирам, мо пойлуч ва барахна ба даруни дарё медароем, оббозӣ мекунем, ба ҳамдигар об мепошем ва шино мекунем, фарёд кашида метозем.

– Ман барои ин ки боре дар умрам чунин бозӣ кунам, тамоми подшоҳии падарамро меодам. Боз бигӯ, ки чӣ корҳо мекунед?

– Мо дар атрофи сутуни майда дар Чипсайд сурудхо мехонем, хамдигарро ба даруни рег гӯр мекунем, аз гил ва лой самбӯсахо месозем. Гули лойӣ чӣ қадар хуб аст. Дар дунё ҳеч чизи дигаре ба мо ин қадар лаззат намебахшад. Дар хузури шумо беадабӣ ҳам шавад, арз мекунам, моён ба даруни лой гелида мехобем.

– Дигар нагӯ, хамаи онҳо хеле хуб аст. Агар ман ҳам мисли либосҳои ту либос пӯшида, кафшҳои худро аз по бароварда, ақаллан як бор аз ин лойбозиҳо лаззат мебурдам, агар маро нигоҳ намедоштанд ва дашном намедоданд, тахту тоҷи худро ба ин лаззат мебахшидам.

– Аммо ман... агар ман ҳам, ақаллан як бор мисли шумо либос мепӯшидам, ақалан як бор...

– Ҳо, ту инро мехохӣ? Хуб, чӣ зарар дорад? Бигузор мувофиқи майли ту шавад. Ту либосҳои жандаи худро кашиди ин либосҳои олиро бипӯш. Мо як муддати кӯтоҳ ҳар ду хушбахт мешавем. Аз ин кор лаззати орзуҳои мо камтар намешавад. Ба қадре ки мумкин аст, ҳар ду кайфи худро меронем ва пеш аз он ки омада ба мо монёӣ шаванд, боз ҳар кадомиамон либосҳои худро мепӯшем.

Баъд аз якчанд дақиқа шохзодаи хурд Уэлский жандахоеро, ки либоси Томро ташкил мекард, пӯшид ва гадои хурд либосҳои олии шохонаро дар бар намуд. Ҳар ду ба назди оинаи бузург рафта истоданд. Аҷаб ин кор ба назари онон чунон намудор шуд, ки онҳо ҳаргиз либосҳои худро иваз накардаанд. Онҳо як лаҳза бо диққат ба ҳамдигар нигариста баъд ба оина назар карданд. Ниҳоят шохзода ҳайрон шуда гуфт:

– Ту дар ин бора чӣ фикр мекуни?

– Қаноби оӣ, ба ин савол аз ман ҷавоб напурсед. Қасоне, ки дар катор ва дараҷаи ман мебошанд, набояд ба ин гуна матлабҳо мудохила намоянд.

– Он вақт ман бигӯям. Мӯҳои ту, чашмони ту, овози ту, рафтори ту, қаду қомаи ту, сохти бадан ва чехраи ту тамоман ба ман монанд аст. Агар мо ҳар ду бараҳна ба берун мебаромадем, ҳеч кас гуфта наметавонист, ки кадом аз моён ту ва кадом шохзода Уэлский мебошад. Ҳоло ки ман либосҳои

туро пӯшидаам, он холатеро, ки ту дар вақти рафтори дағалонаи он солдат ҳис карда будӣ, беҳтар ҳис мекунам... Нигоҳ кун дар болои дастат доғи кабуд ҳаст.

- Зарар надорад, таксирам. Чаноби олий, худатон медонед, ки он солдати бадкирдор...

- Хомӯш бош. Ё хеле рафтори шармангез ва бераҳмона кард - фарёд кард шоҳзодаи хурд ва поҳои бараҳнаи худро ба замин кӯфт. - Агар шоҳ... Хуб, то баргаштани ман аз ҷоят начунб! Ин фармони ман аст!

Дар як лаҳза аз болои миз чизеро, ки гӯё аҳамияти давлатӣ дошт, бардошта дар ҷое пинхон намуд ва ба берун давида бо либосҳои пора-пораи худ аз роҳҳои хилвати дарбор тохта рафт. Рӯяш рахшон шуд ва чашмонаш барқ заданд. То дарвозаи калон давида халқаҳои оханини дарвозаро саҳт кӯфт ва фарёд карда гуфт:

- Кушо, дарро кушо!

Ҳамон солдате, ки Томро ранҷонда буд, дарҳол ин талаби ӯро ба ҷо овард ва ҳамин ки шоҳзода аз шиддати ғазаби шоҳонаи худ нафасаш гирифта аз дарвозаи баланд берун баромад, солдат ба зери гӯши ӯ чунон як шаппотии саҳте часпонд, ки ӯ муаллақ зада ба миёни кӯча парид.

- Ана ин ивази ҳамон сарзанише, ки ман ба хотири ту аз чаноби олий шунидам! - гуфт солдат.

Тӯдаи тамошобинон баланд ханда карданд. Шоҳзода ба миёни лой афтод. Ва аз ҷояш баланд шуда бо ғазаб ба солдат наздик рафт ва фарёдкунон гуфт:

- Ман шоҳзода Уэлский мебошам. Ман чаноби олий ҳастам ва барои ин ки дасти ифлосатро ба баданам расондӣ, туро ба дор хоҳанд овехт.

Солдат бо табарзини худ бо масҳара ба вай таъзим карда табассумкунон гуфт:

- Танатон сихат бошад, чаноби олий.

Ва баъд бо ғазаб илова намуд:

- Бирав аз ин ҷо, овораи девона!

Тӯдаи тамошобинон коҳ-коҳ заданд ва ба тарафи шоҳзодаи бечора чамъ шуда, масҳаракунон дар кӯча аз паси вай

равон гардиданд.

– Ба аълоҳазрати подшоҳ роҳ диҳед, ба ҷаноби шохзода роҳ диҳед!

БАДБАХТӢ ВА САРГАРДОНИҲОИ ШОХЗОДА САР МЕШАВАД

Соатҳои зиёде халоиқ аз паси шохзода рафта ӯро масхара мекарданд ва баъд аз ӯ рӯ гардонда ӯро танҳо монданд. То ҷое, ки шохзода қувват ва зӯр дошт, тамошобинонро бо ҳашм ва ғазаб аз худ дур мекард ва ононро бо ғазаби шохонаи худ метарсонд ва бо овози шохонаи худ ба онон фармон меод, мардум ба ин корҳои вай ханда мекарданд, аммо ҳамин ки мондагӣ ӯро ба хомӯш шудан мачбур кард ва ӯ дар муқобили озордиҳандагони худ беқувват монд, онҳо аз паси тамошои дигар рафтанд. Пас аз ин шохзода дар кӯчаҳо мегашт, лекин дар кучо будани худро наметонист. Фақат ҳамин қадараш ба вай маълум буд, ки дар Ситии Лондон аст. Ӯ ба ҳар ҷо, ки чашмаш афтад, бемақсад мерафт, баъд аз андаке хонаҳо то рафт камтар шуданд ва рафтуомад ҳам хеле кам шуд. Ӯ поҳи хунии худро ба дарёе, ки дар он вақтҳо дар ҷои Фарингдон-стритии ҳозира ҷорӣ буд, дароз карда якчанд дақиқа ором гирифт ва баъд боз ба роҳ даромад. Сипас, ӯ ба майдони васеи баромад, ки дар он ҷо фақат иморатҳои пароканда ва як калисои бузург намоён буд. Ӯ ин калисоро шинохт. Атрофи ин калисо бо хавозаҳо ихота карда шуда ва дар ҳар тараф коргарҳо ба кор машғул буданд, шикастурехт мекарданд. Дили шохзода якбора қувват гирифт. Ҳис кард, ки фалокатҳои ӯ дигар тамоми хоҳанд шуд ва худ ба худ гуфт: «Ин калисои кӯҳнаест, ки дар он монахҳо (роҳибҳо) зиндагонӣ мекарданд. Шох, яъне падарам ин ҷоро аз дасти онон гирифта ба бачагони овора ва фақир паноҳгоҳ қарор дод ва номашро ҳам дигар карда «Сумияи Исо» номид. Албатта бошандагони ин ҷо ба писари он касе, ки дар ҳақиқи онон як қадар хайр ва некии бузург кардааст, бо мамнуният ёри хоҳанд дод, дар ҳолате ки фарзанди он одам ҳам холо мисли худӣ онон овора ва

бехонумон мондааст».

Ба зудӣ худро дар миёни бачагоне дид, ки ба ҳар тараф медавиданд, метохтанд, тӯббозӣ мекарданд. доду фарёдашон баланд буд. Либоси онон мисли шогирдбачагон ва хизматгори он замон буд. Ҳар яки онон дар теппаи сари худ тақсимича барин кулоҳчаи хурде дошт, ки сарашро на аз гармӣ муҳофизат мекард ва на аз хунокӣ, чунки хеле хурд буд. Дар гиребонашон мисли рӯхониён гарданбанд ва дар танашон камзӯлҳои кабуде доштанд, ки саҳт ба баданашон мечаспид ва то камарашон мерасид. Дар камарашон миёнбанди пахну сурх, дар поҳояшон ҷӯробҳои заб-зард ва кафшҳои паст пӯшида буданд, ки хеле нозеб буд.

Бачаҳо бозии худро монда ба гирди шоҳзода чамъ шуданд.

ӯ бо як олиҷанобии табиӣ ба гап сар карда гуфт:

– Бачагони азиз, ба сардори худ биғӯед, ки Эдуард шоҳзода Уэлский бо вай гап задаи меҳоҳад.

Ин суҳанони ӯро бо як ҳаёҳуи баланде пешвоз карданд ва як ҷавони беназокат гуфт:

– Эй побараҳна, магар ту вакил ва намояндаи ӯ ҳастӣ?

Дар рӯи шоҳзода оташи ғазаб шӯълавар гардид ва ӯ дасташро ба паҳлуи худ дароз кард, гӯё меҳост шамшери худро аз гилоф барорад валекин дар он ҷо ҷизе наёфт. Ҳама бо овози баланд ханда карданд. Эдуард гуфт:

– Бале, ман шоҳзодаам ва шумо, ки дар сояи марҳамати падарам зиндагонӣ мекунад, бо ман набояд чунин рафтор кунед.

Ин гап ба онҳо боз аҷибтар намуд ва ҳамаи онон бо як овоз ханда карданд. Ҷавоне, ки ба гап даромада буд, ба рафикони худ хитоб карда гуфт:

– Эй хукҳо, эй гуломбачаҳо, эй нонхӯрони суфраи падари ин ҷавон, магар одат ва қондари фаромӯш кардед? Зуд дар пеши ин ҷаноб зону ба замин афтед ва поҳои муборакашро бӯса кунед. Эҳтироми қаду қомати боазамат ва жандаҳои шоҳонаи ӯро бачо оваред.

Ва ҳамаи онҳо бо фарёдҳои баланд дар пеши шоҳзода зону зада эҳтиромоти истехзокоронаи худро ба ҷо оварданд.

Шохзода бачаеро, ки дар наздиқаш истода буд, лагаде зад ва аз ғазаб фарёд кашида гуфт:

– Ин то фардо музди ту, Фардо боқимондаашро дар сари дор хоӣ дид.

Ҳоло дигар ҷои ҳазл намонда буд. Дар ин ҷӣ ҳазл шуда метавонад? Хандаҳо дар як лаҳза тамои шуданд ва ҷои истехзоро ғазаб фаро гирифт. Даҳ овоз якбора фарёд баровард:

– Бигиред инро. Ба ҷӯӣ андозед. Сағҳо кучоянд? Шер, кучоӣ биё. Баъд тамошое сар шуд, ки Англия то он вақт баробари инро надида буд. Тӯдаи бачагони авом ба болои зоти мубораки валиаҳди мамлакат даст бардоштанд ва сағҳоро ба болои ӯ барангехтанд ва кам монда буд, ки ӯро пора намоянд.

Дар аввали шаб шохзода дар ҷои серодами шаҳри Лондон буд. Баданаш бо доғҳои кабуд, пур аз хун, жандаҳояш гилолуд шуда буданд. ӯ ба хашму ғазаб дар кӯчаҳо мегашт ва дар ҳолати монда ва ҳаста базӯр поҳояшро мекашид. Вай дигар аз раҳгузарон ҷизе намерсид, ҷунки онҳо ба ҷои ҷавоб ӯро дашном меоданд, фақат худ гур-гур карда мегуфт:

«Маҳаллаи Сарқутҳо! Агар қувваи бозувонам кифоя мекард ва худамро пеш аз он ки ба замин ғалтам, ба он ҷо расонда метавонистам, ҷӣ қадар хуб буд, – дигар ҷонам ҳалос мешуд. Падар ва модари ӯ маро ба дарбор бурда мерасонанд ва исбот меқунанд, ки ман аз хонаводаи онон нестам ва шохзодаи ҳақиқӣ мебошам, он вақт ман боз аз сари нав мисли пештара зиндагӣ хоҳам кард».

Гоҳ-гоҳ ҷӣ гуна озор додани бачагони Сумиаи Исоро ба ёд оварда худ ба худ мегуфт:

«Замоне, ки худам шоҳ шудам, онҳоро на танҳо хӯрок ва ҷои хоб медихам, балки ҳамаашонро ба хондан маҷбур хоҳам кард. Ҷунки агар дил ва майнаи инсон гурусна бошад, серии шиками он ҳеҷ арзише надорад. Инро ба хубӣ дар хотир нигоҳ доштан лозим аст ва дарсе, ки ман имрӯз дар ин ҷо гирифтаам, набояд беҳуда фаромӯш шавад. Дониш дили инсонро мулоимтар намуда, дар одам ҳисси ғамхорӣ ва назокатро парвариш медихад».

Аз дур рӯшноӣ намудор шуд. Дар ин асно борон боридан

гирифт ва боди сахте бархост ва шаби сарде ҳама чоро фаро гирифт. Лекин шохзодаи бехонумон, валиаҳди саргардони салтанати Англия роҳ мерафт ва торафт ба даруни кӯчаҳои пурлоӣ, ки дар онҳо фақирӣ ва бадбахтӣ ҷо гирифта буданд, медаромад.

Нохост як марди масти қадбаланд бо дағалии тамом аз гиребони вай гирифт:

– Боз то ин вақти шаб дар кӯчаҳо беҳуда гаптӣ ва ба хона ақаллан як пули сиёҳ ҳам наёвардӣ? Агар пул наёварда бошӣ, бин, ки туро чӣ хоҳам кард? Агар тамоми устухонҳоятро банд аз бандат ҷудо накунам, ман Ҷон Кенти намебошам!

Шохзода худро аз чанголи маст халос намуд ва беихтиёр китфи бо дастони вай олудашудаи худашро покиза кард ва ба хуш омада гуфт:

– Эй, ту падари ӯ ҳастӣ? Шукр ба Худои замину осмон. Маро ба хонаи падарам расонда, писари худро аз он ҷо гирифта биё!

– Падари ӯ? Ман намедонам, ки ту чӣ гуфтани ҳастӣ? Аммо ҳамин қадарашро медонам, ки ман падари туам... Ва ту ба зудӣ инро хоҳӣ фаҳмид...

– Эй, ҳазл накун, хилагарӣ накун ва дар ин кор таъхиҷ манамо. Ман монда шудаам, тамоми баданам пур аз захм-хост ва дигар тобу тоқат надорам. Маро ба хузури падарам бубар ва ӯ дар ивази ин кор ба ту чунон инъомҳое хоҳад дод, ки ту онҳоро дар хобҳои ширин ва хуши худ ҳам надидай. Бовар кун ба гапи ман.

Ман ба ту дурӯғ намегӯям, ман ҳақиқатро ба ту мегӯям! Дастӣ худро ба сӯи ман дароз кун ва маро аз ин бало халос намо. Аз ростӣ ман шохзода Уэлский мебошам.

Ҷон Кенти бо таачҷуб чашм дӯхта сарашро ҷунбонда истод ва худ ба худ гуфт: – Магар девона шуда ва ақлашро гум кардааст?

Баъд боз гиребони ӯро гирифт ва боз бо овози хиррӣ хандае карда дашномҳои кабеҳ дод.

– Ту ақлатро гум кардаӣ ё не, ба хона биё, ман бо модарқалонат устухонҳоятро шумурда медиҳам ва агар ин

тавр накунам, ман Чон Кенти намебошам!

Ва ӯ шоҳзодаи пургазабро, ки бо саҳтӣ истодагарӣ мекард, боз кашола карда бо ҳамроҳии вай ба яке аз ҳавлиҳое, ки дар он наздикӣ буд, даромад, фарёдҳои хушхолонаи авбошони кӯча онҳоро дар ин ҳолат то дами дарвозаашон гусел карданд.

ТОМ ДАР РОЛИ АСИЛЗОДАГОН

Том Кенти ҳамин ки дар кабинети шоҳзода якка монд, аз ин танҳои худ ба хубӣ истифода кард. Ӯ дар пеши оинаи калон ҳар дам ба тавре истода либосҳои олиии худро тамошо карда лаззат мебурд, баъд аз оина дур шуда ба қаду қомати оличаноби шоҳзода таклид карда, назар мекард. Баъд шамшерро аз ғилофаш кашида бо эҳтироми тамои тегаи онро бўса карда онро саҳт ба оғӯши худ гирифт. Ӯ ин корҳоро панҷ - шаш ҳафта пеш аз ин, вақте ки як нафар аз паҳлавонони асилзода, ду нафар аз лордон Норфолк ва Суррейро барои ҳабс кардан ба Тауэр мебурд, ба комендантӣ зиндон ҳамин навъ таъзим кардани онро дида буд.

...Дар кушода шуд ва духтари зебои хушлибосе даромада давон-давон ба назди ӯ омада ва якбора истода бо маҳзунӣ гуфт:

– Вой, ту чаро ин қадар маҳзун ва маъюсӣ, шоҳзодаи ман? Том дар ҷои худ шаҳ шуда монд, вале худаширо базӯр нигоҳ дошта гуфт:

– Эӣ ба ҳоли ман раҳм кун. Ман шоҳзода нестам, балки Том Кенти бечора мебошам, ки дар Сити, дар маҳаллаи Саркутҳо зиндагонӣ мекунам. Аз ту хоҳишмандам, ки шоҳзодаро ба ман нишон бидихӣ, то ки ӯ либосҳои жандаамро ба ман баргардонда иҷозат диҳад, ки сиҳат ва саломат аз ин ҷо баромада равам. Раҳм кун ба холам ва маро аз ин ҷо халос кун!

Дар раҳравҳои дарози хонаҳои бузурги ошӯнаҳои гуногуни дарбор хабари «Шоҳзода девона шудааст, шоҳзода ақли худро гум кардааст» гуфта мешуд. Ба зудӣ дар меҳмонхона ва дар ҳама остонаҳои мрамари дарбор тӯда-тӯда лорд ва ледиҳои олиҷоҳ ва дигар чанобон, ки мартаба-

ашон хурдтар ҳам бошад, лекин савлаташон кам набуд, чамъ шуданд: ҳама бо диққат ва марок бо ҳамдигар гӯшаки гап мезаданд ва дар рӯи ҳамашон аломати ҳузн ва гамгинӣ намоён буд. Нохост дар ин байн маъмури дарбори подшоҳӣ, ки либосҳои пурҳашамат дошт, намудор шуд. Ӯ бо қадамҳои вазнин аз пеши ҳама гузашта бо овози дабдабадоре гуфт:

- Аз номи шох! Хабарӣ дурӯғ ва беҳударо гӯш кардан, дар ин бора гуфтугӯ намудан ва онро берун аз дарбор паҳн кардан манъ карда мешавад ва дар акси ҳол ҷазои марг дода хоҳад шуд!

Ба зудӣ дар роҳравҳои дарбор мисли гуввоси занбӯр овозҳо шунида шуданд:

- Шохзода! Бубинед шохзода меояд!

Томи бечора аз пеши дарбориёне, ки сар ҳам карда таъзим мекарданд, бо виқори тамоми мегузашт ва кӯшиш мекард, ки бо чунин таъзимҳо ба онон ҷавоб бидиҳад.

Ба зудӣ Том худаширо дар як хонаи пурҳашамате дид ва аз паси худ пӯшида шудани дарро шунид. Қасоне, ки бо ҳамроҳии ӯ омада буданд, нимдавра шуда қатор истоданд. Дар пешгоҳи хона, дар болои қат як марди бузург, гафс ва чорпахлу бо чехраи пажмурда дароз қашида хобида буд. Сари қалони ӯ ва бакенбардаш, ки тамоми рӯяшро фаро гирифта буд, сап-сафед буд. Либосҳои ӯ аз порчаҳои аъло дӯхта шуда, аммо аз бисёр пӯшида шудан баъзе ҷояш андак фарсуда шуда буд. Поҳои ӯ варам карда буданд, якеаш доқапеч аз қат ба поён дароз карда шуда, зераш болишт ниҳода шуда буд. Дар хона хомӯшӣ ҳукмфармо буд ва ҳама ба гайр аз он шахс бо эҳтиром сари худро ҳам карда буданд. Ин марди маиб, ки рӯи пурҳайбате дошт, Генрихи VIII буд. Ӯ ба гап даромад ва чехрааш якбора меҳрубонтар шуд.

- Хуб, чӣ хабар аст, милорди азиз, Эдуард? Ба ту чӣ шуд, шохзодаи ман? Ту бо чӣ хаёл бо ин ҳазли худ маро, ки падари меҳрубони ту буда, туро дӯст медорад ва навозиш мекунад, аҳмақ кардан меҳохӣ?

Томи бечора чӣ қадар, ки ин вазъият имконият меод,

аввал суханони ўро гӯш кард, вале замоне, ки ман падари меҳрубони ту гуфтани ў ба гӯшаш расид, тамоман сушт ва мисли одами тирхӯрда ба ду зону ба замин афтод ва дастони худро боло бардошта ба вай хитоб кард:

– Ту шоҳ ҳастӣ! Пас кори ман тамоm шудааст!

Шоҳ хайрон шуда чӣ гуфтани худро надонист. Чашмони вай бо хайрат ва таачҷуб аз як рӯй ба рӯи дигар нигоҳ карда, ниҳоят ба рӯи писарак дӯхта шуданд. Ў бо овози ноумедонае ба гап даромада гуфт:

– Оҳ, ман хаёл мекардам, ки овозаҳо ҳақиқат надоранд, вале метарсам, ки дар ин фикри худ хато карда бошам. Ва охи сарде кашида бо меҳрубонӣ ба сухани худ давом кард:

– Писарам, ба падари худ наздик шав, ту эҳтимол бемор шуда бошӣ.

Ба Том мадад карда ўро аз ҷо хезонданд ва дар ҳолате, ки тамоми баданаш меларзид, ба аълоҳазрати шоҳи Англия наздик шуд. Баъд сари чингиламӯи ўро ба оғӯши худ кашида бо шафқат навозиш намуд.

– Писарам, навод ки ту падаратро нашиносӣ? Дили мани пирро нашикан. Бигӯ, маро шинохтӣ ё не. Охир ту-ку маро мешиносӣ, магар чунин нест?

– Бале, шумо ҳукмфармои оливоҳи ман, шоҳи ман хастед, илоҳӣ умри шуморо Худо зиёд кунад!

– Дуруст аст, дуруст аст... Ин хеле хуб... Роҳат бош, наларз, дар ин ҷо касе туро намеранҷонад, дар ин ҷо ҳама туро дӯст медоранд. Акнун ахволат беҳтар шуд ё не? Ту боз худатро мешиносӣ? Ҳоло ба ман хабар доданд, ки ту худро бо номи дигар номидӣ. Росташро бигӯ, ту дигар худатро ба номи каси дигар нахоҳӣ номид, чунин нест?

– Аз ту хоҳиш мекунам, ки ба гапи ман бовар кун, дар ҳаққи ман меҳрубонӣ намо, эй ҳукмфармои оливоҳи ман! Ман фақат ҳақиқатро ба ту арз мекунам... Ман камтарини фукарои ту мебошам. Ман гадозодаам ва фақат як ҳодиса ва тасодуфи бадбахтонае маро ба ин ҷо овардааст ва ҳол он ки ман ҳеҷ кори нолоиқе накардаам. Ханӯз вақти марг ва кушта шудани ман нест. Ман ҷавонам ва як сухани ту маро метаво-

над аз чанголи марг халос намояд, аълоҳазрато. Ҳамин як калимаро аз ман дарег надор!

– Марг? Шохзодаи азиз, ту ин суханҳоро мағӯ. Ором шав, бигузур калби пурҳаяҷони ту ором ва осуда шавад. Ту нахоҳӣ мурд. «Шояд ӯ фақат дар ин масъала ақли худро гум карда бошад ва дар масъалаи дигар фикру ақли ӯ равшан ва саломат бошад. Худовандо, кошкӣ ҳамин тавр мешуд. Мо акнун ӯро имтихон мекунем».

Ҷ ба Том ба забони лотинӣ саволе дод ва Том як навъе карда ба вай бо забони лотинӣ ҷавоб гардонд. Шох хеле хушҳол шуд ва ин хушҳолии худро пинҳон ҳам накард. Лорд ва табибон низ хурсандии худро изҳор карданд.

– Ба ман, маълумот ва андешае ки дорад, аз ин беҳтар ҳам ҷавоб доданаш мумкин буд, – гуфт шох. – Ин ҷавоби ӯ нишон медиҳад, ки ақли ӯ як қадар мағшуш шуда, вале тамоман зарар наёфтааст. Сэр, шумо дар ин бора чӣ фикр мекунед?

Табибе, ки ин суханони шох ба ӯ гуфта шуда буд, таъзим карда ҷавоб дод:

– Аълоҳазратам, эҳтимоли шумо дуруст аст ва бо мулоҳизаи ман тамоман мувофиқ мебошад.

Шох аз болишт боз як қадар баландтар шуда бо чиддият ба суханони худ давом намуд:

– Ӯ ақли худро гум карда бошад ҳам, боз фарзанди ман ва ҷонишини салтанати мамлақати Англия мебошад. Хоҳ боақл ва хоҳ беақл, ӯ дар ин мамлақат ҳукумронӣ хоҳад кард. Гӯш кунед ва ин гуфтаҳои маро ба ҳама ҷо эълон намоед: «Ҳар касе, ки дар бораи бемории ӯ гап кунад, ӯ ба сулҳ ва осоиши давлати Британия раҳна расондааст ва ба тағи дор хоҳад рафт». Ҳоло ӯ мувофиқи тамоми маросим ва одатҳои қадима ба маснади шохӣ шинонда мешавад. Лорд Гертфорд, ба шумо амр мекунам, ки аз ҳоло сар карда ба тайёрии ин маросим сар кунед.

Яке аз лордҳо дар пеши кати шох дузону ба замин нишаста арз кард:

– Ба ҳузурни ҳуҷумони шумо маълум мебошад, ки

гофмаршали Англия дар зиндони Тауэр мехобад. Магар маҳбус шоистаи...

– Хомӯш бош! Бо номи наҳси он мард гӯши маро кар нақун! Наход ки ин одам ҳамеша зинда монда ва мудом дар роҳи орзу ва мақсадҳои ман монӣ хоҳад шуд? Наход ки бинобар дар Англия набудани маршал чонишини шоҳи Англия шоҳзода дар маснади худ шинонда нашуда монад, магар дар Англия маршали дигаре нест, ки ба давлат хиёнат накарда ва ба ин қор лаёқат дошта бошад? Не, ба худо қасам мехӯрам! Ба парламенти ман огоҳӣ диҳед, ки пеш аз баромадани офтоб ҳукми куши Норфолкро бидиҳад! Вагарна парламент сазои худро хоҳад дид.

– Ирода ва хоҳиши шоҳ қонун аст! – гуфт лорд Гертфорд ва аз ҷояш бархоста ба ҷои аввалаи худ рафт.

Аломатҳои ғазаб кам-кам аз рӯи шоҳ дур шуданд.

– Шоҳзодаи ман, маро бибӯс! – Ана ҳамин тавр. Аз чӣ метарсӣ? Охир ман-ку падари ту ҳастам ва туро дӯст медорам.

– Эй шоҳи меҳрубон, ту дар ҳақиқи ман барин бандаи камтарини худат хеле меҳрубон ҳастӣ. Ин ҳақиқат аст. Вале ман дар изтиробам, ки ба хотири ман касе бимирад...

– Шоҳзодаи ман, дар бораи вай фикр нақун! Ё ба ин лоиқ ва сазовор мебошад. Маро боз ҳам бибӯс ва боз ба шодӣ ва хурсандии худ машғул шав. Касалии ман маро тамоман бетоб кард, ман монда шудам, бояд қадре дам гирам. Бо тағои худ Гертфорд ва бо аҳли дарбори худат баргард ва ҳамин ки ман қадре аз дард осуда шудам, боз ба ҳузури ман биё.

Том аз оромгоҳи шоҳ бо дили маҳзун баромад, чунки суҳанони охирини шоҳ дар бораи умедҳое, ки барои ҳалос шудан дошт, ба дараҷаи ҳукми қуш буданд. Ва боз ӯ бо овози паст гуввас зада: «Шоҳзода, шоҳзода меояд», – гуфта гап задани дарбориёро шунид.

Аз байни ду қатор одамони таъзимқунанда, ҳар қадар ки пеш мерафт, ҳамон қадар рӯҳафтада мешуд ва ҳис мекард, ки дар ин ҷо дар дасти онҳо асир мебошад ва шояд тамоми умри худ аз ин қафаси тиллоӣ баромада натавонад.

Ба ҳар тарафе ки рӯ мегардонад, сари дар ҳаво муаллақ
истодаи герсог Норфолк дар пеши назараш намоён мешуд, ки
чашмонашро бо нигоҳҳои сарзанишқорона ба рӯи ӯ медӯхт.

Орзу ва ҳаёлҳои вай хеле ширин буданд, аммо ҳақиқат хеле
талх, ҳузнангез ва мудҳиш будааст!

БА ТОМ ТАЪЛИМ МЕДИҲАНД

Томро ба зали бузург оварда ба курсие шинонданд. Аммо
азбаски дар атрофаш одамони калонсол ва аъёну ашрофон
рост истода буданд, ба назараш нишастан хеле кори беадабона
менабуд. Ӯ хоҳиш кард, ки онҳо ҳам бишинанд, аммо онҳо дар
аломати миннатдорӣ фақат таъзиме карда боз дар ҳамон ҷои
худ истоданд. Ӯ хост, ки дар ин хоҳиши худ истодагарӣ
намояд, аммо «тағои» ӯ – граф Гертфорд ба гӯшаш гуфт:

– Хоҳиш мекунам, милорд, исрор накун, дар ҳузури ту
нишастании онҳо ҷоиз ва дуруст нест.

Омадани лорд Сент-Љонро арз карданд. Лорд даромада ба
Том таъзим карда гуфт:

– Шох маро бо як матлаби махфӣ ба ҳузури шумо
фиристод. Агар ба хотири муборакашон малол наояд,
марҳамат фармуда ба ғайр аз милорд граф Гертфорд ба
дигарон иҷозат бидиҳед, ки аз хона бароянд.

Љон дид, ки Том гӯе чӣ навъ аз ҳузури худ иҷозат додани
дарбориёнро намедонад. Гертфорд ба гӯши ӯ охиста гуфт, ки
агар ба сухан гуфтан майл надошта бошед, он вақт худро ба
заҳмат наандохта бо ишорати даст ба хозирон иҷозат диҳед,
ки аз хона бароянд.

Ҳамин ки дарбориён аз ҳузури ӯ баромаданд, Сент-
Љон гуфт:

Аълоҳазрат шох мефармояд, ки ба сабаби мулоҳизаҳои
муҳим ва бузурги давлатӣ чаноби шохзода бояд бемории
худро ба қадри имкон, то рафъ шудани ин озор ва баргаштан
ба аҳволи пештарааш, пинҳон нигоҳ дорад. Шох мефармояд,
ки шумо дар пеши ҳеч кас шохзодаи ҳақиқӣ ва валиаҳди тахти
Англия будани худро инкор накунед.

– Ман бо камали ғаму андӯх бояд иқрор намоям, ки

хотири ман хеле парешон шудааст, – гуфт Том бо як овози бозътимоде ва боз рангаш сурх шуд.

Дар ин асно омадани хонум Елизавета ва хонум Чен Грейро арз намуданд. Лордҳо ба ҳамдигар нигоҳҳои пурмаъно андохтанд ва Гертфорд зуд ба тарафи дар равон шуд. Ва замоне, ки шоҳзодахонумҳо аз пеши ӯ мегузаштанд, оҳиста ба онҳо гуфт:

– Хонумҳо, аз шумо хоҳишмандам, ки ба рафторҳои ачиби ӯ хайронӣ ва таачҷуби худро изҳор накунад. Лек афсӯс, ки дар ҳар нишона фаромӯшхотирии ӯро хоҳед дид.

Дар ин лаҳза Сент-Чон оҳиста ба Том гуфт:

– Хоҳишмандам, ки шумо майл ва хоҳиши аълоҳазрати шоҳро ба ҷо оред, худро чунон нишон диҳед, ки ҳамаи чизҳои дигар ҳам дар хотиратон ҳаст. Чӣ навъ дигаргун шудани авзои худатонро ба онҳо нафаҳмонед. Чӣ қадар шуморо дӯст доштан ва ба шумо меҳрубон будани ин шоҳзодадухтарҳоро ба хубӣ медонед, ки аҳволи шумо онҳоро хеле гамгин хоҳад кард. Агар ҷаноби шумо иҷозат фармоед, ман ва тағои шумо дар ин ҷо меистем.

Том бо ишораи сар розигӣ дод ва ба таври номафҳуме сухане гуфт. Он чӣ ки то ҳол дар ин ҷо дида буд, хеле ба вай фоида расонда, ӯро хушёр карда буданд, бинобар ин аз таҳти дил қарор дод, ки фармоишҳои шоҳро ба кадри имкон ба ҷо орад.

Бо вучуди тамоми эҳтиёткорихо сӯҳбати Том ва шоҳзодахонумҳо баъзан хеле ба душворӣ меафтод. Росташ ин аст, ки Том чандин бор корро вайрон карда меҳост, ки ба иҷро кардани ин роли пуразоб мувофиқ набудани худашро баён намояд, аммо ҳар бор рафторҳои хонум Елизавета ӯро аз ин ҳолат халос мекард.

Ҳар ду лорд бо эҳтиёти тамоми истода, бо ду-се калимае, ки дар мавқеи даркорӣ мегуфтанд, Томро аз ин душворихо халос мекарданд. Яқбора хонуми хурд Чен ба Том саволи зеринро дода, ӯро тамоман ба ноумедӣ андохт.

– Милорд, имрӯз ба ҳузури малика барои салом мушарраф шудед?

Том хуашро гум карда ва дар ҷавоб таъхир намуд, мехост ҳар чӣ ки ба даҳонаш ояд, бигӯяд, аммо лорд Сент-Ҷон дар ин асно ба имдоди ӯ расид ва бо як бепарвоии ба дарбориён махсус, ки аз ҳар гуна вазъияти душвор ва муаммор роҳи халосӣ меёбанд, ба гап даромад.

– Хонумҳои мӯхтарам, пас чӣ тавр Малика дар бораи тандурустӣ ва саломатии ҳазрати шоҳ нигарониҳои шоҳзодаро рафъ намудааст? Магар ҳамин тавр нест, шоҳзода?

Том зери лаб чизе гуфт, ки онро ба ҷои тасдиқ қабул кардан мумкин буд, вале ҳис кард, ки сӯҳбат ба ҷои нозуке расидааст. Қадре баъд дар аснои сӯҳбат гап ба сари муваққатӣ мавқуф монандани дарс хондани шоҳзода омад.

Шоҳзодахонуми хурдӣ гуфт:

– Вой, афсӯс! Афсӯс... Дар дарсҳои худ чӣ қадар пеш мерафтед. Аммо зарар надорад, қадре сабр кунед. Ин аҳвол бисёр давом нахоҳад кард. Шумо барои ба мисли падаратон бо нури дониш равшан сохтани хиради худ ҳанӯз вақти зиёде доред ва ба монанди он аълоҳазрат забонҳои хориҷии зиёдеро аз худ хоҳед кард.

Том дар кучо будани худро фаромӯш кард, яқбора ба гап даромад:

– Падари ман? Падари ман дар забони модарии худ ҳам чунин бад гуфтугӯ мекунад, ки фақат хукҳо дар хукхона гуфтаҳои ӯро фаҳмида метавонанд, аммо дар бораи олимӣ...

Ӯ чашмонашро бардошта ба нигоҳҳои ҷиддӣ ва эҳтиёткоронаи лорд Сент-Ҷон дучор гардид. Овозаш қанда ва ранги рӯяш сурх шуда, баъд ба овози паст ва маҳзунонае ба сухани худ давом намуд:

– Оҳ, бемориам боз шиддат гирифт, фикрҳоям боз парешон шуданд, вагарна ман нисбат ба аълоҳазрати шоҳ беэҳтиромӣ карданӣ набудам.

– Мо инро медонем, сэр! – гуфт шоҳзода Елизавета бо эҳтиром ва дасти «бародари» худро бо назокати тамоми ба даст гирифта.

– Худро ба изтироб наандозед! Айб дар шумо не, ин аз таъсири беморӣ аст.

Том бо миннатдорӣ баён кард:

– Шумо хонуми басо меҳрубон ва гамхоре ҳастед. Иҷозат диҳед, барои ин меҳрубониатон миннатдорӣ изҳор намоям.

Як бор хонум Ҷенин шӯхрафтор ба забони юнонӣ сухане ба миён андохт. Вале шохзодахонуми хушёр Елизавета ба нишона нарасидани ин тирро пай бурда ба ҷои Том бо оромии тамом бо чумлаҳои пурдабдабаи юнонӣ ба вай ҷавоб гардонд ва ҳамон дам сӯхбатро ба ҷои дигар бурд.

Вақт хуб мегузашт ва сӯхбат ҳам умуман гарм буд. Дар аснои сӯхбат масъалаҳои берабт ва саргум кам вомехӯрданд

Вақте ки шохзодахонумҳо рафтанд, Том ба лордҳо хитоб карда гуфт:

– Лордҳои мӯхтарам, чӣ мешавад, ки илтифот фармуда, ба ман иҷозат диҳед, то дар ин ҷо дар як гӯша қадре истироҳат кунам?

– Ихтиёр ба худи шумост – метавонед фармон бидиҳед ва вазифаи мо итлоат кардан аст, – ҷавоб дод лорд Гертфорд. Истироҳат барои шумо албатта зарур мебошад, зеро ки ба зудӣ ба тарафи Сити, ба гардиш баромаданатон лозим аст.

ӯ зангро зад ва махраме давида омад: – ба ӯ фармон дода шуд, ки сэр Вилиям Гербертро ҷег занад. Сэр Вилиям Герберт дарҳол ҳозир шуд ва Томро ба хобгоҳҳои андарунии дарбор бурд. Кори аввалини Том ин шуд, ки дасти худро ба тарафи пиёлаи об дароз кард, аммо як хизматгори махмалу атласпӯш дарҳол пиёларо гирифта як зонуи худро ба замин ниҳода онро дар табакчаи тиллоӣ ба Том дароз кард.

...ӯ ниҳоят ноилоч розӣ шуд ва итлоаткорона охе кашида бо овози паст гуфт:

– Вой бар холи ман? Хуб аст, ки онҳо нафас кашиданро аз дастам намерабоянд.

ӯ кафшҳои мулоим ва чомаи зебӯе пӯшида, ниҳоят барои дамгирӣ ба ҷои хоб даромад, вале хобида наметавонист, чунки сари вай бо фикрҳои гуногун пур ва дар хона одам зиёд буд.

Вай чӣ тарз аз ҳузури худ берун кардани хизматгоронро наметавонист, онҳо ҳам дар хона монданд ва аз ин сабаб ҳам онҳо ва ҳам Том хеле дар ташвиш буданд.

1. Бо Том чӣ ҳолиса рӯй дод?
2. Дар бораи чӣ хел ба қасри шоҳ омадани Том нақл кунед.
3. Шоҳзодаи хурд чӣ орзу кард?
4. Сабаби гирифтори бадбахти ва саргардонҳои шоҳзода чист?
5. Шоҳзода ба кучо рафт ва барои чӣ ӯро масхара мекарданд?
6. Дар бораи бо Қон Кенти дучор омадани шоҳзода нақл кунед.
7. Аз мати муколамаро ёбед.
8. Чаро Том ба гарсу харос афтод?
9. Аз номи шоҳ ба мардум чӣ гуфта шуд?
10. Дар бораи гуфтугӯи шоҳ бо Том нақл кунед.
11. Чаро Том худро асир ва гирифтори қафас мешуморид?
12. Дар бораи сӯхбати шоҳзодаҳои умӯ бо Том нақл кунед.
13. Мазмуни ҷумлаи «Хуб аст, ки онҳо нафас кашиданро аз дастам намерабоянд»-ро фахмонед.

АЛЕКСЕЙ МАКСИМОВИЧ ГОРКИЙ

Алексей Максимович Горкий (Пешков) соли 1868 дар Нижний Новгород (ҳозира шаҳри Горкий) таваллуд ёфтааст.

Саргузашт ва ҳаёти давраҳои кӯдакию ҷавонии Горкий хеле ғамангез ва шавқовар аст. Вай дар кӯдакиаш ҳар гуна касалиҳои вазнинро аз сар гузаронида буд. Ятимӣ ўро маҷбур кард, ки аз хурдсолӣ худаш ризку рӯзӣ пайдо кунад. Алёшаи хурдсол ба хизмати хўҷаинон даромада, дар дўкони киштӣ корҳои вазини сиёхро иҷро менамуд.

Бо вучуди ин ҳамаи заҳмату меҳнати ҳалол, ҳамеша зарбу лат ва озор медид. Боре ўро ҷунон заданд, ки аз бадани хуншораш духтур 42 хор гирифта буд. Азияту машаққат, зиндагии тоқатфароси мардуми одию меҳнаткаши он давра низ тарҷумаи ҳоли ин нависандаро боз ҳам пурратар мекунад.

Ба Горкий муяссар нашудааст, ки дар ягон мактаб хонад. Вале дидани меҳнати вазини камбағалон, ҳаёти талхи ҳуди ў, пинҳонӣ мутолиа намудани китобҳо дар болохона ва таххонаҳо барои вай мактаби бузурге гардид.

Горкий, пеш аз ҳама, аз модаркалони азизу меҳрубони худ Акулина Ивановна Каширина миннатдор аст.

Маҳз ҳамин зани мушфику ғамхор бо ҳикояю афсонаҳои мафтункунандааш дар дили Алёшаи хурдсол зиндалиливу, ҳаётдўстиро ҷо карда муҳаббати ўро ба китоб ва адабиёти бадеӣ бедор намудааст. Аз ҳамин давра тақдир Алёша ба китоб саҳт пайваст гардид.

Дар ҳаёти минбаъдаи Горкий вохўрӣ ва дўстӣ бо барпокунандаи давлати Шўравӣ В.И. Ленин барои ў шарафи бузург гардид. Айёми кӯдакӣ, бачагӣ ва ҷавонии ин нависандаи машҳур дар асарҳои «Бачагӣ», «Дар байни

мардум» ва «Университетҳои ман» бо дарду алам ва таъсиринок накл карда шудааст. Мақсади олии нависанда – муносибат ба инсон ба таври бадеӣ ва хеле хуб тасвир ёфтааст.

ДАНКО

Дар замони қадим, дар рӯи замин як тоифа одамон зиндагӣ мекарданд, ки маскани онҳо аз се тараф бо бешаҳои одамногузар печонида шуда, тарафи чорумаш дашт буд. Инҳо одамони хуррам, пурзӯр ва далер буданд.

Рӯзи саҳте ба сари онҳо меояд: аз кучое ба сарзаминашон қабилҳои дигар меоянд ва онҳоро ба гӯшаҳои дури беша пеш мекунанд. Он ҷо ботлоқзор ва тангу торик буд, зеро ки беша, бешаи бисёр кӯҳна буд ва шохҳои дарахтон чунон ба ҳамдигар печида буданд, ки аз қабати онҳо осмон дида намешуд ва шӯълаи офтоб аз қабати ин баргҳои зич то ба ботлоқ базӯр ба худ роҳ пайдо мекард. Аммо вақте ки шӯълаи офтоб ба оби ботлоқ меафтод, ҳавои он ҷо вайрон шуда, бӯи бад пайдо мешуд ва одамон пайи ҳамдигар мурдан мегирифтанд. Ин ҳолро дида занон ва кӯдакони ин қabila гириҷо нола мекарданд ва мардонашон ба андеша фуру рафта андӯхгин мешуданд. Аз ин беша рафта даркор буд ва барои ин фақат ду роҳ буд: яке ба ақиб, ки дар он ҷо душманони пурзӯр ва ҳашмгин буданд, дигаре ба пеш, ки он ҷо дарахтони бузург буданд, онҳо бо шохҳои пурзӯрашон ҳамдигарро саҳт ба канор гирифта, ба лойи часпаки ботлоқ решаҳои дарози худро чуқур ронда буданд. Ин дарахтони сангмонанд рӯзона дар нимторикӣ хомӯш ва беҳаракат меистоданд, аммо шабона, вақте ки оташи гулханҳо шӯълавар мегардиданд, онҳо ба атрофи одамон наздиктар меомаданд ва ононро зичтар мепечониданд. Ҳамеша, шабу рӯз гирдогирди он одамоне, ки ба ҳавои кушоди дашт одат карда буданд, торикистон буд. Ва вақте ки бод вазида нӯги дарахтонро ба ҳаракат мебаровард, тамоми беша бонги пургулгулае мезад, боз даҳшатноктар мешуд, дар ин вақт гӯё беша таҳдид мекард ва таронаи мотами одамонро месурод. Ба ҳар ҳол инҳо одамони пурзӯр буданд ва метавонистанд, ки пеши мағлуб-

кунандагони худ раванд ва то мурдан чанг кунанд, аммо намехостанд, ки дар чангҳо бимиранд, зеро ки онҳо аҳду паймон доштанд ва агар несту нобуд мешуданд, бо ҳамроҳашон он аҳду паймон низ аз ҳаёт гум шуда мерафт. Ва бинобар ин онҳо шабҳои дароз дар тахти бонги пургулулаи беша, дар бӯи бади захролуди ботлоқ менишастанд ва фикр мекарданд. Онҳо менишастанд ва дар атрофашон сояи гулханҳо ба рақси хомӯшона медаромад, гӯё ки рақс сояи гулханҳо набуд, балки тантанаи деу чинҳои бадхохи беша ва ботлоқ... Одамон менишастанд ва фикр мекарданд. Аммо ҳеч чизе, на кор ва на занон ба чуз фикру андешаҳои андӯхгин, чисму қони одамонро ба ин андоза беҳол ва нотавон намекарданд. Аз фикр кардан одамон заиф шуданд... Дар байни онҳо воҳима пайдо шуд, дастони қавиашонро ишкели воҳима банд кард, дар сари часади онҳое, ки аз бадбӯӣ мурдаанд ва ба тақдири зинагоне, ки онҳоро ҳам воҳима занҷирпеч кардааст, гиряи занон биму тарс пайдо мекунонд ва дар беша аввал паст ва бемадорона, баъд баланд ва баландтар суханҳои пур аз тарсу воҳима шунида мешуданд. Акнун мехостанд, ки пеши душман раванд ва озодии худро ба вай ҳамчун тӯхфае пешкаш намоянд ва аз бими марг акнун ҳеч кас аз ҳаёти гуломона наметарсид... Аммо дар ҳамин вақт Данко пайдо шуд ва як худи вай танҳо хамаи онҳоро начот дод.

Маълум буд, ки кампир ҳикояи дили сӯзони Данкоро борҳо нақл карда будааст. Вай хушоҳангона гап мезад ва садои хушшаскунанда ва гализи вай гулгулаи бешаро, ки дар байни он одамони сиёҳбахт мондашуда аз ҳавои захролуди ботлоқ мемурданд, ба пеши назари ман равшантар мучассам мекунанд.

- Данко яке аз одамони ҳамон тоифа, чавони хушрӯӣ буд. Хушрӯён ҳамеша далеранд. Вай ба онҳо, ба рафикони худ меғӯяд:

«Бо фикр кардан санги рохро бардоштан мумкин нест. Касе, ки ҳеч кор намекунад, ба вай ҳеч чиз намешавад. Чаро мо ба андеша ва андӯх қувваи худро сарф мекунем? Бархезед, ба даруни беша меравем ва аз қабати он мегузарем, охир, дар

чаҳон ҳама чиз ҳам интихо дорад!»... Меравем! Хайр!
Бархезед!...

Ба вай нигоҳ карданд ва диданд, ки ӯ аз ҳама беҳтар аст, зеро ки дар чашмони вай қувваи бисёре ва оташи зиндае медурахшид.

– Ту роҳ сар кун, моро бар! – гуфтанд онҳо. Пас аз он вай роҳ сар кард ва онҳоро бурд...

Кампир андак хомӯш шуд ва ба дашт нигоҳ кард, ки дар он ҷо торикӣ фузунтар мегардад. Шарорачаҳои дили сӯзони Данко дар ҷои дуре шӯълавар мешуданд ва ҳамчун гулҳои осмонранги ҳавоӣ ба назар менамуданд ва дар як лаҳза мешукуфтанд.

Данко ба онҳо роҳ сар кард. Ҳама муттафиқона¹ аз паси вай рафтанд, – ба вай боварӣ доштанд. Ин роҳ роҳи торик ва душворе буд, ки дар ҳар қадам ботлоқ даҳони тамаъкор ва бадбӯи худро мекушод, одамонро фуру мебурд ва дарахтон ҳамчун девори сангин садди роҳ буданд. Шохҳои дарахтон ба ҳамдигар печида решаҳои онҳо чун мор қачу қилебона ба ҳар сӯ пароканда буданд ва одамон ҳар як қадам арақ рехтанд, ҷон доданд. Онҳо хеле вақт роҳ рафтанд... Беша зичтар, қувва камтар мешуд! Ва ба Данко изҳори норизой карданд, ки вай марди ҷавон ва бетачриба, беҳуда онҳоро ба як ҷои номаълуме роҳ сар кард. Вай пеш-пешӣ онҳо мерафт, далер ва дурахшон буд.

Аммо рӯзе дар болои беша раъду барқ пайдо шуд, дарахтон таҳдидомезона ба ҳаракат даромаданд. Дар он дам беша чунон торик шуд, ки гӯё тамоми шабҳое, ки аз пайдоиши чаҳон то ҳанӯз ба вуқӯъ омадаанд, дар беша якҷоя шуданд. Одамони хурд аз байни дарахтони калон, дар зери садои гулдурроси даҳшатноки раъд роҳ мерафтанд, онҳо роҳ мерафтанд ва дарахтони бузург ба ҳаракат мебаромаданд, қарсас мекарданд ва хашмигона бонг мезаданд, барқҳо дар теппаи беша парвоз мешуданд, ба як дақиқа онро бо оташи кабуд ва сард шӯълавар карда дарҳол барҳам мехӯрданд ва

¹ Муттафиқона – иттифок, якдигарро яқзабон.

мардумро ба харос меандохтанд. Дарахтоне, ки бо шӯълаи сарди оташи барқ медурашиданд, мисли чондороне менамуданд, ки гирдогирди одамонро, ки аз асорати торики гурехта мерафтанд, печонида гирифтаанд. Гуё дастони качу килеб ва дарози онҳо одамонро печонида гирифта, саъй менамуданд, ки аз роҳ боздоранд. Аз қабати торики шохҳо ба равандагон чизи дахшатноки сиёҳи сарде нигоҳ мекард. Ин роҳ саҳт буд ва одамоне, ки аз саҳтии роҳ монда шуда буданд, ноумед мешуданд. Аммо онҳо шарм медуштанд, ки нотаवонии худро ба гардан гиранд ва бинобар ин оташи қаҳру қазаби худро ба сари Данко, ба сари одаме, ки пешопеши онҳо мерафт, фуру рехтанд ва вайро сарзаниш мекарданд, ки ба онҳо роҳбарӣ карда наметавонад. Бинед, чӣ қадар ноинсофӣ!

Онҳо – одамони мондашуда ва бадқаҳр дар як ҷое исто-данд ва дар таҳти гулгулаҳои галабакунандаи беша дар байни торикистони ларзон Данкоро маломат кардан гирифтанд.

- Ту барои мо як шахси ҳақир ва зарарноке ҳастӣ! – гуфтанд онҳо.

- Ту ба мо роҳ сар кардӣ ва моро монда кардӣ, барои ин ту ҳалок мешавӣ!

- Худи шумо гуфтед: – «роҳ сар кун!» – ман ҳам роҳ сар кардам! – ба муқобили онҳо синаашро сипар кард Данко. – Дар ман далерии роҳбарона ҳаст ва бинобар ин ба шумо роҳ сар кардам! Шумо чӣ? Шумо худ чӣ кор кардед? Шумо фақат роҳ рафтед ва барои роҳи хеле дур қувваи худро эҳтиёт карда натавонистед! Шумо монанди рама фақат рафтан гирифтед, фақат рафтани худро донистед!

Аммо ин суҳанҳо онҳоро боз зиёдтар оташин кард.

- Ту мемири! – гуён онҳо гурриданд. Беша бошад, беором гулдур-гулдур карда, ба фарёди онон ҷӯр мешуд ва барқҳо торикиро пора-пора мекарданд. Данко ба одамоне, ки вай барои онҳо ҳамин қадар азоб кашид, нигоҳ кард, дид, ки онҳо ба монанди дарандагонанд. Дар атрофи вай одамони бисёре истода буданд ва дар рӯи онҳо нишони некӣ набуд ва аз онҳо раҳм хоستان мумкин набуд. Он вақт дар дили вай қазаб ба ҷӯш омад, раҳмхӯрӣ ба одамон дарҳол хомӯш шуд. Вай одамонро

дӯст медошт ва хаёл мекард, ки агар вай ёрӣ надихад, онҳо ҳалок мешаванд. Якбора дар дили вай оташи наҷотдиҳии онҳо ба роҳи осон равон кардани одамон забона зад ва дар он дам дар чашмони вай нури он оташи пурзӯр шӯълавар гардид... Онҳо ин ҳоли вайро дида, хаёл карданд, ки вай ниҳоят хашмгин шуд ва бинобар ин чашмони вай чун оташ дурахшиданд; одамон омода шуданд, ҳамчун гургон интизор шуданд, ки вай бо онҳо мубориза мекунад ва гирди вайро зич печонда гирифтанд, то ки ба осонӣ Данкоро дастгир намоянд ва ҳалок созанд.

Данко андешаи онҳоро фаҳмид, аз ин сабаб дар дили вай боз зиёдтар оташ шӯълавар гардид, зеро ки хаёли онҳо дар дили вай андӯхгинӣ пайдо карда буд.

Беша беором таронаи пур аз гаму ғуссаи худро мехонд, раъд меғуррид, борон меборид.

– Ман барои одамон чӣ кор мекунам? – Данко аз гурриши раъд баландтар фарёд кард.

Якбора вай синаи худро бо дастонаш чок карда, аз он ҷо дилашро канда гирифт ва онро ба болои сараш баланд бардошт.

Дили вай ҳамчун офтоб ва ҳатто аз офтоб ҳам равшантар шуд ва тамоми беша, ки бо ин машъали муҳаббати бузурге ба одамон равшан гардида буд, соқит гардид, торикӣ бошад, аз рӯшноии вай пароканда шуд, дар гӯшаҳои дури беша онро даҳони пӯсидаи ботлоқҳо ғурӯ бурданд. Одамон хайрон ва монанди санг шах шуданд.

– Рафтем! – фарёд зад Данко, дили сӯзонашро бардошта, ба пеш ба ҷои худ давид ва роҳи одамонро равшан карда, ба онҳо роҳ сар кард.

Онҳо хайрон монда аз паси вай равон шуданд... Ҳама ба тамошои ҷозибанок ва мӯъҷизаи дили сӯзон гарқ шуда тез ва далерона медавиданд. Данко доим дар пеш буд, дили вай нурафшонӣ мекард! Ва якбора пеши беша кушода шуд ва бешаи воҳиманок дар ақиб монд. Данко ва тамоми одамон дар баҳри нури офтоб ва ҳавои тозае, ки оби борон шуста буд, гӯтавар шуданд. Раъду барқ дар он ҷо, дар паси онҳо, дар

болои беша монда буд, дар ин чо офтоб партав меафканд, дашт нафас мекашид, алаф ва сабза, ки пур аз катраҳои борон буд, ёкутвор метофт ва наҳр ҳамчун зар медурахшид... Бегоҳ буд ва аз шӯълаи офтоби ғурубкунанда монанди он хуни гарме, ки аз синаи чокшудаи Данко ғаввора зада мебаромад, сурх менамуд.

Далери пурғурур Данко ба пеш, ба дашти васеъ назар андохт – ба замин озоду хушнудона нигоҳ кард ва бо ғурур – қоҳ-қоҳ зада хандид. Пас аз он афтод ва мурд.

Одамон, ки хуррам буданд, дилашон пур аз умед буд, марги вайро надониста монданд ва диданд, ки дар қатори часади Данко дили далери вай ҳамонро шӯълавар аст. Фақат як одами эҳтиёткор ин ҳолро фаҳмид ва аз чизе тарсида ба болои дили пурнур қадам гузошт... Он ба шарораҳо пароканда шуда, хомӯш гардид...

Савол ва сунорини

1. Дар бораи одамони ба бадбахтӣ гирифташуда нақл кунед.
2. Он тоифа дар чӣ хусус фикр мекард?
3. Ба ёри онҳо кӣ омад ва ба онҳо чӣ гуфт?
4. Чаро онҳо Данкоро сарзаниш ва маломат карданд?
5. Данко барои ҳалос намудани рафикони худ чӣ кор кард?
6. Дар бораи Данко нақли хатгӣ нависед.

МУНДАРИЧА

Муқаддима	3
Эҷодиёти шифохии халқ	5
Сурудҳои халқӣ	5
Сурудҳои таърихӣ	7
«Шӯриши Восеъ»	9
Таронаҳо	14
Таронаи боғандагон	15
Таронаи баҳор	17
Гандум	18
Бадеха	19
Рубой ва дубайтҳо	22
Санъати такрор	26
Чистон	27
Маълумот дар бораи рамзу киноя	33
Унсурулмаолӣ Кайковус	35
Низомии Ганҷавӣ	56
Хайр ва Шар	61
Маълумот дар бораи вазни шеър	80
Муҳаммад Авфӣ Бухороӣ	81
Маълумот дар бораи хикоят	101
Ҳофизӣ Шерозӣ	103
Ғазал	114
Ибнӣ Ямин	116
Қитъа	122
Зайниддин Маҳмуди Восифӣ	123
Маълумот дар бораи таносуби суҳан	148
Аҳмади Дониш	149
Абдулқосим Лоҳутӣ	165
Мӯъмин Қаноат	176
Чумъа Одина	182
Адабиёти хориҷа	194
Марк Твен	194
Шоҳзода ва Гадо	194
Максим Горкий	215
Данко	216

Қурбон Ҳочаев, Аҳмад Абдувалиев, Нуриддин Шарафиддинов

Адабиёт

Китоби дарсӣ барои синфи 6-ум

Роҳбари гурӯҳи нашрӣ Баҳодур Раҳматзод

Мухаррир	Баҳодур Раҳматзод
Мусахҳех	Солия Ҳамроева
Мухаррири техникӣ	Пайрав Усмонов
Саҳифабанд	Сӯҳроб Раҳимов
Дизайн ва ороиш	Баҳодур Раҳматзод
	Манучеҳр Тешаев
Чопи компютерӣ	Окила Қосимова

© "САҲБО" 2004

**КАМОЛИ
ХУЧАНДИ**

Мағӯ к-арбоби дил рафтанду шаҳри ишк шуд холя,
Чаҳон нур Шамси Табрезист, марде му чу Мавлоно?

Дустдорон ба чуз аз дӯст махоҳед эн дӯст,
Ки набошад беҳ аз ӯ ҳар чӣ аз ӯ металабед.

Ба дунон кам нишнӣ, к-аз суҳбати дун,
Мақоми қурбӣ ав адно набӣӣ.

**АБУЛҚОСИМ
ЛОҶУТИ**

Зиндагӣ охир сар ояд биндагӣ дарқор нест,
Биндагӣ гар шарт бошад, зиндагӣ дарқор нест.
Гар фишори рӯзгор обат хунад, мискии машия,
Мард бош эй хвстадил, шармандагӣ дарқор нест.
Зиндагӣ озодии инсонӣ истиқлоли ӯст,
Баҳри озодӣ чадал кун, биндагӣ дарқор нест!

**БОБОҶОН
ҒАҒУРОВ**

«Инсоникт маҳз ба тавассути ривоҷи истеҳсо-
лот ва маданият, мубодилаи комёби, дониш
ва таҷрибаҳои амалӣ ба нешрафти худ ноил
гардидааст».

Аз китоби «Тоҷикон»

**ҲАБИБ
ЮСУФИ**

Вақти он аст, эй қалам, бурраидатар гарди зи тоғ,
Вақти он аст, эй сухан, гурраидатар гарди барқ.
То ба душман ҳамла орам, решааш бурри зи бех,
То расӣ, манҳус анҷарро қуни бе шоҳу барг!

**МУЪМИН
КАНОАТ**

Фурсӣ гуӣ, дарӣ гуӣ варо,
Хар чӣ мегуӣ, биғу.
Баҳри ман танҳо забони модарист,
Ҳамчу шири модар аст.
Баҳри ӯ ташбеҳи дигар нест, нест,
Чунон меҳри модар аст.
З-ин сабаб чун шухӯҳон дилбарам,
Дӯст медорам варо.
Чун навозишҳон гарми модарам,
Дӯст медорам варо .

**ЛОИҚ
ШЕРАЉ**

Ту агар моҳе набешӣ, ҳоли маҳтоб бош,
Дар раҳи фардон қисмат қул не, гирдоб бош.

Ёдгори Айниау ни кӯҳсорон зида бод!
Шеърӣ Турсунзодаву ни обшорон зида бод!
Ташнагӣ хуб аст, водорад, ки чӯи чашмае,
Ташнагӣҳон дил аз дилори ёрон зида бод!